

Alfons Maria Stickler
bíboros

A klerikusi celibátus

fejlődéstörténete és teológiai megalapozása

Budapest 1994

A MŰ EREDETI CÍME:

**Alfons Maria Kardinal Stickler: Der Klerikerzölibat: seine
Entwicklungsgeschichte und seine theologischen Grundlagen**

FORDÍTOTTA:
Dr. Csordás Eörs

LEKTORÁLTA:
Dr. Vanyó László

Imprimatur 1082/94. Strigonii die 2. Mai a.1994

Ladislau Card. Paskai
Primas Hungariae,
Archiepiscopus Strigoniensis-Budapestinensis

Kiadja:
Stickler Bíboros Úr engedélyével és jóváhagyásával a
Budapesti Központi Papnevelő Intézet
(Seminarium Centrale)

A szerző:

Alfons Mária Kardinal Stickler 1910 augusztus 23-án született Neunkirchenben (Alsó-Ausztria). 1928-ban Don Bosco rendjébe lépett. A rend főiskoláin a Trier melletti Helenenbergben, Benedikbeuernben, Torinóban és Rómában filozófiai és teológiai tanulmányokat végzett. 1937-ben szentelték pappá. A Lateráni Egyetemen jogot tanult, és tanulmányait *utriusque iuris* doktorátussal fejezte be. 1940-től egyházjogot és egyházi jogtörténetet tanított a torinói Szalézi Egyetemen (amelyet 1958-ban Rómába helyeztek át), 1948-tól nyilvános rendes tanár, majd a kánonjogi fakultás dékánja és az egyetem Rektor Magnificusa. 1971-ben a Vatikáni Könyvtár prefektusa, 1983-tól a Római Anyaszentegyház könyvtárosa és bolsenai címzetes érsek. 1984-től h. levéltáros, 1985-ben a San Giorgio al Velabro diakónus-bíborosa, bíboros, könyvtáros és levéltáros 1988-ig. - Stickler bíboros több nemzetközi tudományos egyesület és akadémia tagja, a Római Kúria több Kongregációjában konzultor. A II. Vatikáni Zsinat előkészítő bizottságának tagja, a zsinati bizottságok szakértője volt. Tagja volt az új Egyházi Törvénykönyvet előkészítő bizottságnak is. Több egyetem díszdoktora. Bibliográfiáját (1942-1990) nyolc nyomtatott oldalon, 80. születésnapja alkalmából kiadott emlékkötetben Castillo Lara bíboros adta közre. - Stickler bíboros kiadója volt a „Studia Gratiana”-nak, társkiadója a „Studi Gregoriani”-nak, valamint alapítója és kiadója a „Studia et Textus Historiae Juris Canonici” című sorozatnak.

Tartalomjegyzék

Ajánlás.....	4
Előszó	5
I. A fogalom és a módszer.....	6
II. Kibontakozás a latin Egyházban.....	9
III. A Keleti Egyház gyakorlata	20
IV. A teológiai megalapozás	28
Befejezés	34

AJÁNLÁS

A katolikus egyház latin szertartású papjai régi hagyomány és előírás szerint nőtlenségben, latin szóval celibátusban élnek. A papszentelés szentségét csak azok kaphatják meg, akik önként és szabadon vállalják az evangélium tanítása szerinti nőtlenséget egész életükre. A celibátus vállalásában az a szentírási tartalom érvényesül, hogy a papok Istennek szentelt életükkel osztatlan szívvel szolgálhassák híveiket és Krisztus egyházának az építését.

A papi nőtlenség egyházi előírását a századok folyamán sokszor érte ellenvetés és vita. Korunk közfelfogása sem kedvez az evangéliumi tanács megértésének és elfogadásának. Alfons Mária Stickler bíboros könyve segít a papi celibátus lelki értékének a jobb megértésében történelmi kialakulásával és teológiai tartalmával.

Magyar nyelvű fordítása szolgálja a papok és hívek körében egyaránt papi celibátus mélyebb megértését és értékelését.

Budapest, 1994 május 3.
Paskai László
bíboros, prímás,
Esztergom-budapesti érsek

ELŐSZÓ

Mindig újra fellángol a Katolikus Egyháznak a klerikusokat kötelező celibátusa körüli vita, és éppen az utóbbi időkben egyre hevesebbé lett. A legszélsőségesebb véleményeket lehet hallani, elsősorban arról, hogy mi ennek az intézménynek az eredete, és hogyan fejlődött a Nyugati és a Keleti Egyházban. Attól a felfogástól, hogy a celibátus isteni eredetű, egészen addig, hogy különös tekintettel a latin Egyház szigorú fegyelme, pusztán egyházi rendelkezés, minden vélemény megtalálható. Ami az egyházi rendelkezést illeti, sokszor azt emlegetik, hogy ez a kötelezettség először csak a 4. századtól bizonyítható. Mások úgy vélik, hogy csak a második évezred kezdetén vezették be, valószínűleg 1139-ben, a **II. Lateráni Zsinaton**. Ezek az egymástól nagyon eltérő vélemények, de még inkább az alátámasztásukra felhozott megalapozások és bizonyítékok arra engednek következtetni, hogy a tények, és egyházi döntések ismerete terén, de még inkább a papi celibátus megindokolása körül, jelentős bizonytalanság uralkodik. Ám ez a bizonytalanság, amint a megnyilatkozások mutatják, a felső és alsó egyházi körökben egyaránt talajra talált.

Ezért - hogy helyes képet kaphassunk erről a sokat vitatott intézményről -, mindenek előtt fontosnak tűnik, hogy kezdettől napjainkig feltárjuk a tényeket, valamint az Egyház megnyilatkozásait, és megvizsgáljuk azok teológiai megalapozását. Természetesen, ha igényt tartunk arra, hogy munkánkat tudományosan megalapozottnak mondják, ezt csak úgy érhetjük el, ha tekintetbe vesszük a téma legújabb forráskutatásait és irodalmát. Rögtön leszögezhetjük, hogy a celibátus nyugati és keleti történetéről az utóbbi időkben fontos ismeretek láttak napvilágot. Ám ezek vagy még nem jutottak el a köztudatba, vagy mert nem kívánt módon befolyásolhatnák a köztudatot, agyonhallgatják őket.¹

A rendszeresség igényével megszerkesztett művet, a lényegre szorító tudományos apparátus támasztja alá, amely egyrészt lehetővé teszi az állítások ellenőrzését, másrészt lehetőséget nyújt azok elmélyítésére és tovább-fejlesztésére.

A biztos eredmény érdekében a klerikusi celibátus nyugati és keleti fejlődésének történeti áttekintését megelőzi egy bevezető fejezet, amely tisztázza fogalmát, értelmezi a velejáró kötelezettségeket, majd a kérdés helyes kezeléséhez szükséges módszertant mutatja be. A mű utolsó részét a klerikusi celibátus egyre jobban követelt teológiai megalapozásának szenteljük.

¹ **Alapvető művek:** CHRISTIAN COCHINI SJ, Origines apostoliques du célibat, Le Sycomore, Ed. Lethielleux, Paris 1981; angol fordítás: Apostolic Origines of Priestly Celibacy, Ignatius Press, San Francisco 1990. - ROMAN CHOLIJ, Clerical Celibacy in East and West, (elsősorban a celibátus keleti fejlődésének bemutatása), Fowler Wright Books, Leominster 1988. Filippo Liotta, La Continenza dei Chierici nel pensiero canonistico classico (da Graziano a Gregorio IX), *Quaderni di Studi Senesi* 24, Giuffrè, Milano, 1971.

További általános művek: I. COPPENS (Kiadó) Sacerdoce et Célibat, *Bibliotheca Epbemeridum Theol. Lovanien.* XXVIII, 1971 (ebben: ALFONS M. STICKLER, L'évolution de la discipline du célibat dans l'Eglise en Occident de la fin de l'âge patristique au concile de Trente, 373-442). Ez a gyűjteményes munka megjelent angolul (1972) és olaszul (1975). ROGER GRYSON, Les Origines du Célibat ecclésiastique, Duculot, Gembloux 1970. GEORG DENZLER, Das Papsttum und der Amtszölibat, in: *Pápste und Papsttum* V, 1 (Stuttgart 1973), V, 2 (1976). MARTIN BOELEN, Die Klerikerehe in der Gesetzgebung der Kirche unter besonderer Berücksichtigung der Strafe: Von den Anfängen der Kirche bis zum Jahre 1139, Paderborn 1968. - Uő. Die Klerikerehe in der kirchlichen Gesetzgebung vom II. Laterankonzil bis zum Konzil von Basel, in: *Ius Sacrum* (Festschrift f. Klaus Mörsdorf), Paderborn 1969, 593-614. - Uő. Die Klerikerehe in der kirchlichen Gesetzgebung zwischen den Konzilien Basel und Trient, in: *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 138.1969, 62-81. - A. FRANZEN, Zölibat und Priesterehe in der katholischen Reform des 16. Jahrhunderts, Münster 1969 (2. Auflage 1970). - ALFONS M. STICKLER, La continenza dei Diaconi specialmente nel primo millennio della Chiesa, in: *Salesianum* 26,1964,275-302. - Uő. Tratti salienti nella storia del celibato, in: *Sacra Doctrina* 60,1970,585-620

I. A FOGALOM ÉS A MÓDSZER

1. Minden intézmény történelmi fejlődésének megismeréséhez az első és legfontosabb feltétel, hogy helyes fogalmunk legyen róla. A klerikusi celibátus fogalmáról utolérhetetlenül tömör meghatározást ad az egyik legnagyobb dekretista, az 1140 körül megjelent **Gratianus**-féle Dekrétum (amely az egész első keresztény évezred jogi hagyományának anyagát összegyűjtötte és magyarázta) magyarázója. Ez a dekretista nem más, mint **Pisai Huguccio** (†1210), aki az 1190 körül írt „Summa in Decretum Gratiani” c. művében a celibátusról szóló részt ezekkel a szavakkal vezeti be: „In hac Distinctione incipit (**Gratianus**) tractare spedaliter de continentia clericorum, scilicet quam debent observare *in non contrahendo matrimonio et in non utendo contracto.*”² („**Gratianus** ebben a Distinctioban különösen a klerikusi megtartóztatásról kezd tárgyalni, t.i. arról, amit kötelesek megtartani, úgy hogy *nem kötnek házasságot és a már megkötött házassággal nem élnek*”)

Világosan láthatjuk a celibátus kettős követelményét, t.i. hogy a klerikus nem köthet házasságot, vagy ha már kötött, a házassági jogokat nem gyakorolhatja. Ebből kitűnik, hogy akkoriban, tehát Kr.u. a 12. században, voltak olyan nagyobb rendben lévő klerikusok, akik a szentelés előtt már házasok voltak. És valóban, a Szentírásból is tudjuk, hogy általános szokás volt házasokat felszentelni. **Szent Pál** tanítványainak, Titusnak és Timóteusnak azt írja, hogy nős szentelendők csak olyanok lehetnek, akik csak egyszer házasodtak.³ Szent Péterről biztosan tudjuk, hogy nős volt, hiszen Péter így szólt a Mesterhez: „Nézd, mi mindenünket elhagytuk, és követtünk téged. Mi lesz a jutalmunk?” Erre Jézus azt válaszolta (Lukácsnál): „Bizony mondom nektek senki sem hagyja el otthonát, *feleségét*, testvéreit, szüleit, *gyermekait* Isten országáért, anélkül hogy sokkal többet ne kapna ezen a világon, a másvilágon pedig az örök életet.”⁴

Íme a klerikusi celibátus egyik kötelezettsége, t.i. a szentelésből fakadó egyik követelmény a házassélettől való megtartóztatás. Ebben a megtartóztatásban áll a celibátusnak ma szinte teljesen elfelejtett értelme, amely az egész első évezredben, és jóval később is magától értetődően jelen volt: a teljes önmegtartóztatás minden - még a házasságban megengedett, sőt kötelező - testi kapcsolattól. A celibátusról szóló első írott törvényekben megtaláljuk a szentelés utánra vonatkozó további gyermeknemzés tilalmát, amint azt a második részben meggyőzően dokumentálni fogjuk.

Ez azonban azt mutatja, hogy éppen az előzőleg már házasságban élő klerikusok nagy száma miatt kellett ennek a követelménynek a megtartását sürgetni. Magának a házasságkötésnek a tilalma még háttérben van és majd csak akkor lép előtérbe, amikor csak a nőtlen jelölteket hívja meg és választja ki az Egyház a szent szolgálatra; míg végül majdnem, vagy teljesen csak ők állnak a szentelendők sorában.

A celibátus fenti fogalmának teljességéhez, amelyet kezdettől fogva nagyon helyesen „megtartóztatásnak” neveztek, rögtön meg kell jegyezni, hogy a nős jelöltek csak akkor mondhattak le a házasséletről, ha ehhez feleségük is hozzájárult, hiszen a házasság szentsége alapján elidegeníthetetlen joguk volt élni a megkötött (és elhált), és így felbonthatatlan házassággal. Az ezzel összefüggő kötelezettségek egészével a második részben foglalkozunk.

2. A klerikusi celibátusra, fogalmának tisztázása után a következőkben a *celibátus* helyett a történelmileg helyesebb *megtartóztatás* szót fogjuk használni. Keletkezésének és fejlődésének helyes megértéséhez a második feltétel, t.i. a módszer azért fontos, mert a megtartóztatás követelményének keletkezése és kezdeti fejlődése körüli sokféle vélemény éppen a kérdés kutatásánál és előterjesztésénél alkalmazandó helyes módszer mellőzésére vezethető vissza.

² Dist. XXVII, dict. introd. ad v. Quod autem. - Vö. Studia Gratiana, kiad. **J. Forchielli és Alfons M. Stickler**, I-III, Bologna 1953 kk.

³ 1Tim 3,2 és 3,12; Tit 1,6

⁴ Mt 19,27-30; Mk 10,20-21; Lk 18,28-30

Elöljáróban meg kell jegyeznünk, hogy minden tudományág autonómiája a többivel szemben sajátos tárgyában és a tárgytól függő módszerben van. Természetesen az egymással rokon tudományágak esetében, mint például a szellemtudományoknál, vannak közös, vagyis a tudományos kutatásban általánosan követendő szabályok. Így a történelem területén egyetlen tudományos munka sem nélkülözheti a megelőző forráskritikát, amelynek először a források valóságát, sértetlenségét és hamisítatlanságát kell megállapítani, hogy azután a belső értékelését, t.i. a hitelreméltóságát és bizonyító erejét felmérhesse. Ehhez kapcsolódik az akarat és képesség, hogy magukat a tanúkat és a tanúk állításait helyesen felmérje és kiértékelje. Csak az ilyen szilárd alapokon, - a valóság, a hamisítatlanság, a tanúértékelés, és a szavahihetőség szempontjából biztos forrásokkal - kezdhet dolgozni a hermeneutika, vagy kezdődhet a tények helyes értékelése.

Ezek az általános módszertani feltételeken kívül az adott tudományág által megkövetelt, sajátos módszert is alkalmazni kell. Egy tekintélyes filozófiatörténet megírásának előfeltétele a filozófia ismerete, a teológiatörténet megírása megköveteli a teológia ismeretét, az orvostudomány és a matematika történetének megírása feltételezi e két tudományág ismeretét, ugyanígy a jogtörténet megírása megkívánja a jog és ezen tudományág sajátos módszertani követelményeinek ismeretét.

Nos, a celibátus története, tartalmát és kialakulását tekintve, az egyházzal és a katolikus teológiával függ össze. Az elmondottakból következik, hogy aki ebben a kérdésben igényt tart a bizonyítékok helyes hermeneutikájára, nem mellőzheti a jog és a teológia sajátos módszerét. Ennek az első pillanatra elvontnak tűnő fejtegetésnek az értelmére és elengedhetetlen szükségességére rögtön tárgyunkat nagyon konkrét módon érintő bizonyítékot kívánok felhozni.

A múlt század fordulóján - még ma is közismert, és mindmáig ható -, kemény vita dúlt a klerikusi celibátus keletkezéséről. **Gustav Bickell**, egy jogász fia, aki maga orientalista volt, a celibátust főleg keleti tanúkra hivatkozva apostoli rendelkezésre vezette vissza. **Franz X. Funk**, az ókeresztény egyház történelmének kiemelkedő szakértője erre azt válaszolta, hogy erről szó sem lehet, mivel csak a 4. század elején tűnik fel az első celibátusról szóló törvény. Kettős szóváltás után **Bickell** elhallgatott. **Funk** összefoglalva megismételte megállapításait, anélkül, hogy erre ellenfelétől választ kapott volna. Másrészt jelentős támogatást kapott más, ugyancsak elismert tudósoktól, mint **E. F. Vacandard**-tól és **H. Leclercq**-tól, akiknek befolyása és tekintélye, valamint a hírközlő eszközökben tág teret kapott támogató nyilatkozataik **Funk** tételét olyan, szinte egyöntetű pozitív elfogadáshoz segítették, amely még ma is érezteti hatását.⁵

Az előzőekben a módszertani feltételekről mondottakra hivatkozva, meg kell állapítani, hogy **F. X. Funk** tételének megalapozásánál már az általános forráskritikát sem tartotta szem előtt, amely egy oly nagy képzettségű tudósnál, mint ő volt, különösen megdöbbentő. **Funk**

⁵ **Gustav Bickell**, Der Cölibat eine apostolische Anordnung, in: *Zeitschrift für katholische Theologie*, 2,1878,26-64. Uő. Der Cölibat dennoch eine apostolische Anordnung, in: *Zeitschrift für katholische Theologie*, 3,1879,792-799. - **Franz Xaver Funk**, Der Cölibat keine apostolische Anordnung, in: *Tübinger Theologische Quartalschrift*, 61,1879,208-247. - Uő. Der Cölibat noch lange keine apostolische Anordnung, in: *Tübinger Theologische Quartalschrift*, 62,1880,202-221. - Uő. Cölibat und Priesterehe im Christlichen Altertum, in: *Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen* I, 1897,121-155. - **Elphège Florent Vacandard**, Les origines du célibat ecclésiastique, in: *Etudes de critique et d'histoire religieuse*, I sér., Paris 1905 (5. kiadás Paris 1913), 71-120. - Uő. **Art.** Célibat, in: *Dictionnaire de Théologie Catholique* II, 2068-2088, Paris 1905. - **Henri Leclercq**, La législation conciliaire relative au célibat ecclésiastique (Carl Josef v. Hefele, *Conciliengeschichte* című művének francia bővített kiadásában, vol.II, 2.part.), Paris 1908, Appendix VI, p.1321-1348. - Uő. **Art.** Célibat in: *Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie* II. 2802-2832, Paris 1908.

ugyanis **Bickell** véleményével szemben egyik legfőbb bizonyítékként az egyiptomi szerzetes-püspök, Paphnutius történetét a Nikaiai Zsinaton (325) elfogadta, figyelmen kívül hagyva az alapvető külső forráskritikát, amely már korábban ismételtlen leszögezte, hogy ez az elbeszélés nem igaz. Ez ma már bizonyított tény és még visszatérünk rá, amikor témánkat érintően a Nikaiai Zsinatról beszélünk. Egy másik, még nagyobb, de megbocsáthatóbb hibát is elkövetett **Funk**, amikor a celibátusra való hivatalos elkötelezettséget csak attól kezdve volt hajlandó elfogadni, amikor arról már írott törvény létezett. Ugyanezt kell elmondanunk a teológiatörténettel foglalkozó **Vacandard**-ról és a zsinatok történetének tudósáról, **Leclercq**-ről.

Minden jogtörténész tudja (amit századunk legnevesebb jogtörténésze **Hans Kelsen** kifejezetten is hangsúlyozott), hogy nagy tévedés a jog és a törvény (ius és lex) fogalmát azonosítani. Jognak (ius) mondunk minden kötelező jogi normát, függetlenül attól, hogy csak szóban vagy szokással hagyományozták-e tovább, vagy esetleg már írásban is rögzítették. Ezzel szemben törvény (lex) minden írásban adott és közzétett rendelkezés.

A jog legsajátosabb vonása - amit minden jogtörténet hangsúlyoz -, hogy minden jogrend kezdetén a szóban továbbadott és a szokásjoggal áthagyományozott norma található, amely csak lassanként ölt írásos formát, azaz lesz törvény. Így a római jogot is csak évszázadok elmúltával, szociológiai okokból fektették le a Tizenkétábrás törvényben. Az összes germán törzs csak hosszú évszázadok multával írta le népeinek élő jogrendjét. Joguk addig íratlan jog volt és szájhagyomány útján adták tovább. Senki nem merné állítani, hogy ez a jogi norma nem volt kötelező erejű és követését ráhagyták volna az egyesek szabad akaratú döntésére.

Mint minden nagyobb közösségnek, kezdetben az Egyháznak is csak szájhagyomány útján továbbadott rendelkezései és követelményei voltak. Ezek a normák a háromszáz esztendő üldözések miatt is csak ritkán csapódhattak le írásban. Mindenesetre még így is több írásos elemet tud felmutatni, mint más fiatal jogrendek. Az Egyház jól ismerte korai jogának ilyen természetét, erre bizonyítékunk is van a Szentírásban. **Szent Pál** ugyanis ezt írja: „Legyetek tehát állhatatosak testvérek, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket akár élőszóval, akár leveleinkből tanultatok.” (2Tessz 2,15). Itt minden kétséget kizáróan kötelező rendelkezésekről van szó, amelyeket nem írásban, hanem - amint kifejezetten mondja is -, élőszóban adott át és adtak tovább. Aki tehát kizárólag olyan rendelkezést fogad el kötelező erejűnek, amelyet írásos törvénnyel lehet igazolni, az az ismeretszerzés módszerét tekintve a jogtörténet területén nem jut előbbre.

Ami pedig a klerikusi megtartóztatás teológiai alapjának megismeréséhez vezető helyes módszert illeti, úgy kifejezetten emlékeztünkbe kell idézni, hogy itt a fegyelmi szakterületen kívül a teológia tudományának módszerét is figyelembe kell venni, amennyiben olyan karizmáról van szó, amely lényegileg áll kapcsolatban az Egyházzal és magával Krisztussal, és amely ezért csak a kinyilatkoztatásból és annak teológiai értelmezéséből ismerhető meg és mérhető ki.

Nos, ma már biztosan állítható, hogy a középkori teológia nem kezelte önálló területként a joggal és fegyelemmel kapcsolatos kérdéseket, hanem a velük foglalkozó eszme-futtatásokat épp úgy, mint azok eredményeit az akkor virágzó kánonjogból, a glossátoroktól egyszerűen átvette. Ezt a középkori teológiával foglalkozó történészek már megállapították⁶ és egy pillantás a középkori skolasztika fejedelmének, **Aquinói Szent Tamásnak** műveibe erre elégséges bizonyítékot nyújt. Bizonyára ez a legfőbb oka annak, hogy a klerikusi megtartóztatás a teológia oldaláról, ti. úgy, hogy az a saját bizonyítási módszerével a kinyilatkoztatásból és forrásaiból adott volna magyarázatot, mindeddig nem kapott megnyugtató megalapozást. Ezt ugyan részben már pótolták, mégis éppen tárgyunkat tekintve

⁶ Vö. pl. **Arthur Michael Landgraf**, *Diritto canonico e teologia nel sec. XII*, in *Studia Gratiana*, I, 371-413.

újra és újra fellép az igény a teológiai megalapozás elmélyítésére. Az utolsó részben ennek a nagyon jogos kívánságnak teszünk eleget.

II. KIBONTAKOZÁS A LATIN EGYHÁZBAN

A fogalomnak és a módszernek szükséges megfontolása után először lássuk a klerikusi megtartóztatás kibontakozását a latin Egyházban. A hagyomány különböző tanúi közül jogos elsőnek az Elvirai Zsinatot kiválasztani. A 4. század első évtizedében, a Granada melletti püspöki székvárosban, Elvirában összegyűltek a püspökök és papok, hogy a Nyugati Birodalomhoz tartozó Hispániában, amely **Constantius** cézár alatt viszonylagos nyugalomnak örvendhetett, az egyházi kérdéseket egységesen szabályozzák. Az előző korokban, a keresztényüldözések idején a nagy Római Birodalomban, egyházfegyelmi ügyekben több területen visszaélések mutatkoztak és komoly károkat okoztak. A 81 zsinati kánonban az Egyház életének minden fontosabb területén, ahol a dolgok magyarázatára vagy megújulásra volt szükség, rendeleteket hoztak, amelyek a régi fegyelmi előírások megtartását sürgették. Ahol pedig szükségesnek mutatkozott, új döntéseket hoztak.

A 33. kánon tartalmazza az általunk ismert első celibátusi törvényt. „A püspökökről és az (oltár)szolgákról, hogy ugyanis a feleségeiket megtartsák” cím alatt a következő szöveg található:

„Úgy határoztunk, hogy a püspökök, papok, diakónusok, meg az összes oltárszolgálatra rendelt klerikusok teljesen tartózkodjanak feleségüktől és ne nemzzenek gyermekeket. Aki pedig megteszi, azt fosszák meg a klerikusi tisztségtől.”

Már a 27. kánon hangsúlyozta a tilalmat, hogy idegen asszonyok ne lakjanak együtt a püspökökkel és más klerikusokkal. Csak azt engedi meg, hogy egy leánytestvér vagy a szüzek rendjébe tartozó saját leányuk legyen mellettük; de semmi szín alatt sem egy idegen asszony.⁷

Ezekből az első törvényszövegekből a következő állapítható meg: a korabeli spanyol egyház nagyobb rendekben lévő klerikusai közül sokan - ha nem a többség - „viri probati”, azaz a szentelés előtt házasok voltak. Ám a diakónus-, a pap- és a püspökszentelés után kötelezve voltak arra, hogy tartózkodjanak minden házastársi kapcsolattól, vagyis szigorú megtartóztatásban éljenek. Az akkoriban Hispániában uralkodó római jogkultúra jogának és jogtörténetének céltudatosságát tekintve lehetetlen az Elvirai Zsinat 33. kánonját (a 27. kánonnal együtt), új törvényként felfogni. Inkább úgy tűnik, mintha intézkedést hozott volna a - hagyományból átvett és mindenki által jól ismert - kötelezettség széleskörű megszegése ellen. Emellett szól, hogy a törvény megszegőit keményen büntették: vagy megtartják a vállalt kötelezettséget, vagy megfosztják a klerikusi állapottól. Amikor az Egyház éppen megszerezte a szabadságjogokat egy ilyen jellegű újítás, ilyen szigorú visszaható következményekkel, jogosan váltotta volna ki a jogtalanság elleni felháborodás viharát. Ezt már **XI. Pius** felismerte, amikor a papságról szóló enciklikájában megállapította, hogy ez az írott törvény egy már előzőleg élő gyakorlatot feltételez.⁸

Ezután a fontos elvirai törvényszöveg után egy másikat kell elővennünk, amely még fontosabb, és amelynek alapvető pontjaival később még kétszer találkozni fogunk. Egy kötelező erejű határozatról van szó, amely először a 390-i Afrikai Zsinat 2. kánonjában jelent meg, majd a következő afrikai zsinaton megismételték, s végül bekerült a „Codex Canonum Ecclesiae Africanae” rendelkezései közé. Íme a szöveg:

„Hogy a leviták és a papok őrizzék meg a tisztaságot.

Epigonius püspök mondja: Miután az előző zsinaton szó esett a megtartóztatásról és a

⁷ **Hermann Theodor Bruns**, *Canones Apostolorum et Conciliorum saec. IV-VII*, II. Berolini 1839, 5-6.

⁸ *Acta Apostolicae Sedis (AAS)* 28, Róma 1936, 25.

tisztaságról, a három fokozat, amely a szentelés alapján a tisztaság bizonyos követelményeivel kapcsolódik össze - t.i. a püspök, a pap és a diakónus -, a tisztaság megőrzéséről teljeskörű oktatásban részesüljön.

Genetlius püspök mondja (erre): Amint az előbbieken mondatott, elrendelt dolog, hogy Isten felszentelt előljárói és papjai, valamint a leviták és mind, akik az isteni szentségek körül szolgálnak, mindenben megtartóztatók legyenek, hogy így, amit teljes alázattal kérnek az Úrtól, megkaphassák. Így, amit az apostolok tanítottak és az ősi gyakorlat megőrzött, betartassék.

Egyhangúan mondták erre a püspökök: mindannyian egyetértünk azzal, hogy a püspök, a pap és a diakónus, a tisztaság őrei, magukat is megtartóztassák asszonyaiktól, és így mindenütt, de legfőképpen az oltár szolgálatában a tisztaság megőriztessék.”⁹

A Karthágói Zsinatnak ebből a nyilatkozatából kiderül: az afrikai egyházban is sok, esetleg a felsőbb klérus többsége, a szentelése előtt nős ember volt, de mindegyiküknek megtartóztató életet kellett élnie a szentelés után. Itt az indokolásban az atyák kifejezetten összekapcsolták ezt a parancsot az oltár szolgálatával és az egyházi rend szentségével. Ezen kívül kifejezett hivatkozás történt az apostoli tanításra és az előző korok (antiquitas) hagyományának megtartására, valamint az afrikai egyházak egyhangú döntésére.

Ma már ismert egy Rómával folytatott vitából - amely ezekbe a szavazatokba is beépült -, hogy mennyire tudatos és eleven volt ebben az egyházban az ősegyház hagyományának az egésze. Akkoriban egy **Apiarius** nevű papot kiközösített a püspöke (a siccai püspök). Rómába fellebbezett, ahol elfogadták a fellebbezést egy nikaiai kánonra hivatkozva, amely az ilyen fellebbezést megengedte. Az afrikai püspökök azonban szolidaritást vállaltak a társukkal, tagadva hogy ilyen nikaiai kánon léteznék. Az afrikai püspökök különböző összejövetelein, amelyen Róma küldötte is résztvett, megtárgyalták az esetet, amelyről ráuk maradtak a „canones in causa Apiarii”.¹⁰ Az afrikaiak állították, hogy az ő nikaiai határozatokat tartalmazó listájukban ehhez hasonló kánon nem található. Követeket küldtek Alexandriába, Antiochiába és Konstantinápolyba; ám ezeken a központi helyeken sem tudtak semmit az említett kánonról. Róma tévedése onnan adódott, hogy a Sardicai Zsinaton - amely 342-ben ismét **Cordobai Hosius** elnöklete alatt ülésezett és újra az arianizmus kérdését vette elő -, a zsinat kánonjait a Nikaiai Zsinat kánonjaival összekapcsolták. Ezért Rómában a Sardicai Zsinat fegyelmi döntéseit is hozzákapcsolták a Nikaiai Zsinat anyagához, és attól kezdve az egészet mint nikaiai határozatokat kezelték. Sardicában valóban volt egy döntés a Rómába való fellebbezés lehetőségéről (3. kánon). Ezután semmi nehézségük nem volt az afrikaiaknak, hogy **Zosimus** pápának, aki eredetileg a Rómába való fellebbezés lehetőségét a Nikaiai Zsinatnak tulajdonította, bebizonyítsák a tévedést.

Ebben a kérdésben a döntő ülésen, amelyet 419 május 25-én tartottak, **Aurelius** karthágói püspök elnökölt. Részt vett rajta **Fermoi Faustinus** római legatus, két másik római pappal, **Philippussal** és **Asellussal**, továbbá 240 afrikai püspök, közöttük **Ágoston**, hippói püspök és a Tagastéből való **Alypius**. Az elnök a következő szavakkal nyitotta meg az ülést: „Itt van előttünk a határozatok egy-egy példánya, amelyeket atyáink magukkal hoztak a Nikaiai Zsinatról; sértetlenül megőriztük őket, és a következő általunk kibocsátott határozatokat is megőrizzük.” Ezek után a zsinati atyák ajkán felcsendült a szentháromságos hitvallás.

Ezután az elnöklő **Aurelius** elismételte a 390-ben tartott zsinat - az **Epigonius** és **Genetlius** által előterjesztett, a klerikusok megtartóztatásáról szóló -, szövegét. Erre a következőket mondta („Az egyházi rend fokozatairól, akiknek tartózkodni kell a feleségüktől” cím alatt) **Faustinus** pápai legatus: „Egyetértünk abban, hogy a püspök, a pap és a diakónus,

⁹ Concilia Africae a. 345-525 (Kiad. C. Munier in: *Corpus Christianorum*, Series Latina 149, Turnhout 1974), 13.

¹⁰ *Corpus Christianorum*, 149,98 kk.

azaz, mindazok, akik a szentségeket érintik, mint a tisztaság őrei, feleségüktől tartózkodjanak.” Erre az összes püspök így válaszolt: „Mindannyian egyetértünk, hogy mindenek előtt és mindenek fölött azok, akik az oltárnál szolgálnak, őrizzék meg a tisztaságot.”¹¹

A következő normák között, amelyek az afrikai egyház teljes hagyománykincsét felölelik, a 25. helyen található az elnöklő **Aurélius** által elmondottak: „Mi, kedves testvérek, még hozzátesszük: Amikor egyes klerikusok, akik már lektorok voltak, feleségükkel szembeni meg-nem-tartóztatásáról tájékoztattak, azt határoztuk, amit már különböző zsinatok megerősítettek: A szubdiakónusok, akik a szent Titkokat érintik, és a diakónusok, a papok és a püspökök is, a rájuk vonatkozó érvényes határozatok alapján kötelesek a saját feleségükkel szemben is megtartóztatóak lenni, úgy mint akiknek nincsen feleségük. Ha nem tartják ehhez magukat, az egyházi szolgálatból el kell távolítani őket. A többi klerikust azonban nem kell erre kötelezni, hacsak nem idősebb korban.” Erre az egész zsinat ezt válaszolta: „Amit szentséged helyes bölcsességgel előterjesztett és ami szent és Istennek tetsző dolog, jóváhagyjuk.”¹²

Az afrikai egyháznak ezeket a 4. század végéről és 5. század elejéről való tanúbizonyságait alapvető jelentőségük miatt kellett ilyen részletesen idézni. Egész világos hagyománytudatról van itt szó, amely nem csak egy általános és senkitől kétségbe nem vont meggyőződésre, hanem jól megőrzött dokumentumokra támaszkodik. Akkoriban még megvoltak az afrikai egyház irattárában az eredeti akták, amelyeket az atyák a Nikaiai Zsinatról magukkal hoztak. A klerikusi celibátussal ellentétes határozatok az afrikaiak előtt épp úgy ismertek lettek volna, mint a római egyház tévedése a Nikaiai Zsinatnak tulajdonított sardicai kánonok esetében, és biztos, hogy ismereteiket a római egyházzal szemben érvényre is juttatták volna.

Ebből azt is látjuk, hogy mennyire élt a hagyománytudat az egész Egyházban, amelynek részegyházai eleven kapcsolatban voltak egymással: Róma és Itália, Hispánia, Afrika, Alexandria, Antiochia, Konstantinápoly. Azt, amit az afrikai egyház olyan hangsúlyozottan és megismételve apostoli eredetűnek mondott, és a klerikusok megtartóztatásával kapcsolatban felhozott megállapításokról mondott - mégpedig az ellenkezőképpen viselkedőkkel szembeni szankciókat is beleértve - bizonyosan nem fogadták volna el olyan egyhangúlag, ellentmondás nélkül, ha nem felelt volna meg a mindenki által ismert tényeknek. És erre kifejezett bizonyítékok vannak a keleti egyházban is, amelyekre még visszatérünk.

Az afrikai bizonyítékok között hallhattuk Róma mértékadó szavát a klerikusi megtartóztatásról: a pápai legátus **Faustinus** Kathagóban elmondta Róma teljes egyetértését ebben a kérdésben. Róma már **Siricius** pápa idejében levelet küldött az afrikai püspököknek, amelyben ismertette a 386-ban tartott Római Zsinat végzéseit, amelyek bizonyos feledésbe ment apostoli határozatokat újból emlékezetbe idéztek. Ezt a levelet 418-ban a Theleptei Zsinaton (Conc. Thelense?) felolvasták. Az utolsó rész (can.9) foglalkozik a klerikusi önmegtartóztatással.¹³

Ezzel elérkeztünk kérdésünk bizonyítékainak második csoportjához, amely bizonyára a legnagyobb súlyú nemcsak a világegyház hagyománytudatát illetően, hanem a klerikusi celibátus további fejlődését és megőrzését tekintve is: a pápák tanúbizonysága és határozatai. **Ireneusz** beszél arról hogy általánosságban milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak minden kérdésben, tehát a mi kérdésünkben is Róma állásfoglalásának. Ő, mint **Szent Polikárp** tanítványa a Szent Jánostól eredő hagyománnyal volt kapcsolatban, és mint 178-tól lyoni püspök ezt a hagyományt terjesztette Európa Egyházában. Amikor főművében, a „Adversus haereses”-ben azt mondja, hogy az apostoli hagyományt a Péter és Pál apostolok által alapított

¹¹ *Corpus Christianorum*, 149,133 k.

¹² *Corpus Christianorum*, 149,142.

¹³ *Corpus Christianorum*, 149,58-63.

római egyházban megőrizték, amiért is minden más egyháznak összhangban kell vele lennie,¹⁴ ez érvényes a klerikusi önmegtartóztatás hagyományára is.

Erről első kifejezett bizonyítékaink **Siricius** pápától és **I. Ince** pápától származnak.

Damasus pápához, kérdéseket intézett **Himerius** tarragonai püspök, s a választ az utód **Siricius** pápa adta meg. A nagyobb rendekben lévő klerikusok megtartóztatásának kötelezettségéről a pápa 385-ben írt levelében („Directa”)¹⁵ tudtul adja, hogy a sok pap és diakónus, akik szentelésük után is gyermeket nemzettek, az Egyházban kezdettől fogva a nagyobb rendeket felvett klerikusokat feladhatatlanul kötő törvény ellen cselekszenek. Hivatkozik az ószövetségi papságra és levitákra, akik házasséletet kizárólag a templomi szolgálatukon kívüli időben élhettek, és szembeállítja velük az Újszövetséget, melyben a nagyobb rendeket felvett klerikusok nap-nap után kötelesek ellátni a szent szolgálatot és ezért szentelésük napjától szüntelenül önmegtartóztatóan kell élniük.

Siricius pápának egy második levele a klerikusi önmegtartóztatásról 386-ból származik, s a fent említett afrikai püspökökhöz írta. Az egyik Római Zsinat határozatait ismerteti. Témánkat illetően nagyon érdekes. Először is elmondja, hogy a tárgyalt kérdés nem új kötelezettséget ró ki, hanem olyant, amelyet hanyagul és nemtörődöm módon elmulasztottak. Ismét tartsák be, mert az apostoli atyák határozatairól van szó, amelyek a Szentírás szavaira épülnek: „Legyetek tehát állhatatosak testvérek, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket akár élőszóval akár levelünkéből tanultatok.” (2Tessz 2,15)

A Római Zsinat tehát tudatában volt annak, hogy a szóbeli hagyománynak is kötelező ereje van. Isteni döntésre való hivatkozással minden katolikus püspök köteles a hagyományok előírásait megőrizni.

A kilencedik előírást részletesen elemzi: a papok és leviták feleségükkel nem élhetnek házasséletet, hiszen minden nap papi tevékenységet folytatnak. **Szent Pál** azt írja a korintusiaknak, hogy önmegtartóztatók legyenek és szenteljék magukat az imádságnak. Ha tehát ott még a laikusoknak is önmegtartóztató életet javasolnak, hogy imádságuk meghallgatásra találjon, úgy a papoknak még inkább, biztosított tisztaságban készen kell állniuk minden pillanatban arra, hogy az áldozatot bemutassák és kereszteljenek. Néhány más aszketikus meggondolás után a 80 egybegyűlt püspök először utasítja el a még ma is élő ellenvetést, amely az apostoli szavakra - a szentelés feltétele, hogy csak egy asszony férje -, hivatkozva akarja a házassélet folytatását megalapozni. Az Apostol szava nem azt jelenti, hogy a felszenteltek a nemzés vágyában élhetnek tovább, hanem éppen a jövő önmegtartóztatás miatt mondja. Ezzel először tudjuk meg azt hivatalosan, amit később gyakran magyaráztak, t.i. hogy a vágy az újránházasságra, vagy özvegygel kötött megelőző házasság nem nyújt garanciát a szentelés után az önmegtartóztató életre.

A levél végén hangsúlyozottan sürgeti a hagyományra épülő határozat iránti engedelmisséget.¹⁶

A következő pápa, aki mélyebben foglalkozott a klerikusok önmegtartóztató életével **I. Ince** (401-417) pápa volt. Van egy írás, amit már **Damasusnak**, majd **Siriciusnak** is tulajdonítottak, de nagy valószínűséggel **I. Incétől** származik. A galliai püspökök kérésére egy Római Zsinaton sok gyakorlati kérdést megtárgyaltak, és az eredményt egy „Dominus inter” kezdetű levélben még a század elején megküldték nekik. A 16 kérdés közül a harmadik foglalkozik a „A papok önmegtartóztatásával és tisztaságával”. A bevezetőben a pápa

¹⁴ **S. Irenaeus**, *Adversus haereses* 3,3.2.

¹⁵ *Decretale „Directa”*. - **Ph. Jaffé**, *Regesta pontificum Romanorum...*, Leipzig 1851 (2. kiadás 1881-1888 2 kötetben, fotomech. utánnyomás Graz 1956) n.255. - *Patrologia Latina (PL)*, kiad. **J. P. Migne**, 13,1131-1147.

¹⁶ *Decretale „Cum in unum” („Diversa quamvis”)* a.386. - **Jaffé**, i.m. 258. - **Bruns**, i.m. 1,152-155; *Corpus Christianorum* 149,59-63.

megemlíti, hogy tudomására jutott: „a részegyházakban sok püspök emberi együttérzésből sietett az atyák hagyományát megváltoztatni és ezzel sötét herezisbe torkolltak, mert így az emberek megbecsülését az Isten elé helyezték.” De mivel a kérdéseket nem kíváncsiságból tették fel, hanem az Apostoli Szék hitbeli kérdésekben elismert tekintélye miatt, ezért tartalmát tekintve biztos, formáját nézve egyszerű szavakkal ismerteti, mit kell tudniuk ahhoz, hogy az emberi eltévelyedéseket korrigálni tudják.

A harmadik kérdésre vonatkozólag ezeket olvashatjuk: „Elsősorban le kell szögezni a püspökökkel, papokkal és diakónusokkal kapcsolatban, hogy azok, akiknek részt kell venniük az isteni áldozatban, akiknek keze által kerül kiszolgáltatásra a keresztség kegyelme, akik Krisztus Testét mutatják be áldozatul, azokat nem csak mi kényszerítjük a tiszta életre, hanem az isteni Írások és az atyák is a testi megtartóztatás megtartását parancsolták nekik.” Ezek után a parancs kimerítő megindoklása következik. Mindenek előtt a Szentírásból támasztja alá az atyák parancsát és érvelése ma is hatékony. Befejezésül kimondja, hogy már a vallás iránti tiszteletből sem volna szabad az olyanokra rábízni az Isten titkait, akik a törvény ellenére cselekszenek.¹⁷

Az említett pápának három másik levele megismétli elődeinek gondolatmenetét, amelyet ő maga is teljes egészében magáévá tesz: a 404 február 15-én a roueni **Victriciushoz**, a 405 február 20-án Toulouse-i **Exuperiushoz** és a calabriai **Maximushoz** és **Severushoz** intézett levele, amelynek keletkezése bizonytalan.¹⁸

Fontos, hogy minden írásban a javíthatatlanokkal szemben ezt a szankciót követeli: el kell távolítani őket a klerikusi szolgálatból.

A következő pápák továbbra is felléptek a szigorú értelemben vett és a hagyomány útján ránkmaradt klerikusi megtartóztatás betartása érdekében. Elég ehhez a következő század két legjelentősebb tanúját idézni:

Nagy Szent Leó 456-ban írja Narbonne-i **Rusticus** püspöknek: „A diakónusoknak írott önmegtartóztatás törvénye ugyanaz, mint a püspököknek szóló, vagy a papokra vonatkozó. Amikor még laikusok voltak vagy lektorok, megengedetten köthettek házasságot és adhattak gyermeknek életet. Ám attól kezdve, hogy az említett fokozat egyikét elérték, tilossá vált számukra az, ami előzőleg megengedett volt. Ahhoz pedig, hogy a testi házasságból lelki kötelék legyen, szükséges, hogy bár feleségüket ne bocsássák el, de úgy legyenek, mintha nem volna asszonyuk, hogy a házastársi szeretet megmaradjon, de a házaset megszűnjön.”¹⁹

Ezzel összefüggésben egy másik témát is említ, amiről a korábbi törvényhozásban is mindig külön volt szó, t.i. hogy a nagyobb rendben lévő klerikusok asszonyairól a szentelés után az Egyháznak gondoskodnia kell vagy úgy, hogy lehetővé teszi számukra a kolostorba lépést, vagy úgy, hogy egy erre külön alakított női közösségbe gyűjti őket össze, amelyet az Egyház tart fenn. A korábbi, immár megtartóztatásra kötelezett férjjel való további együttélés kérését, rendszerint elutasították, mert kézenfekvő volt a vállalt kötelezettség megszegésének veszélye. Csak olyan feltételek mellett engedélyezték, ahol ennek a veszélye biztosan nem állt fenn.

Továbbá meg kell említeni, hogy **Nagy Szent Leó** a tilalmat a szentelés után a szubdiakónusokra is kiterjesztette, ami eddig nem volt biztos, mert kétséges volt, hogy vajon ez a szentelési fokozat is a nagyobb rendekhez tartozik-e vagy sem.²⁰

Nagy Szent Gergely (590-604) közvetve tanúsítja leveleiben, hogy a klerikusi önmegtartóztatást a Nyugati Egyházban, lényegét tekintve, betartották. Eldöntötte, hogy a

¹⁷ **Bruns**, i.m., II,274; can.3 - 276-277.

¹⁸ **Jaffé**, i.m. 286. - *PL* 20,465-77; **Jaffé** i.m., 293 - *PL* 20,495-8 és *Conc. Agathense* a.506, n.9 in: *Corpus Christianorum* 148,196-199; **Jaffé**, i.m. 315. - *PL* 20,605.

¹⁹ **Jaffé**, i.m. 544. - *PL* 54,1199.

²⁰ **Tessalonikai Anasztaszioszhoz** írt levél 446-ból **Jaffé**, i.m. 411. *PL* 54,666.

szubdiakónus szentelés véglegesen, és az önmegtartóztatás minden kötelezettségének vállalását jelentse. Ezen kívül ő is azért harcolt, hogy a nagyobb rendekben lévő klerikusoknak az együttélése, erre engedéllyel nem rendelkező asszonyokkal, minden körülmények között tilos, ezért megakadályozandó. Mivel pedig a korábbi házastársak normális körülmények között nem tartoztak az engedélyezettek közé, így figyelemreméltó értelmezését adja a Nikaiai zsinat 3. kánonjának.²¹

Az eddig mondottakból egy nagyon fontos és általános megállapítás következik. A Nyugati Egyházban, azaz Európában, és a római Pátriárka alá tartozó észak-afrikai területeken, a hit és a fegyelem egysége mindig eleven volt és maradt. Ezt az egységet fejezte ki a részegyházak között többé-kevésbé intenzív, és soha meg nem szakadt kapcsolat. Így lehetséges, hogy más vidékek képviselői is aláírták a tartományi zsinatok aktáit. Elvirában, többek között, Karthágó képviselőjeként jelen volt egy **Eutyches** nevű pap, és a 418. évi Karthágói Zsinaton, amely a pelagianus kérdéstről tárgyalt, spanyol püspökök voltak jelen.²²

Az egységnek, az együvé tartozásnak és a lényeges kérdésekben való egységnek a tudata a korabeli zsinati dokumentumokban világosan kifejeződik.²³ Ennek elsődleges hordozója és gyakorlati megvalósítója a római primátus, mely a római császárok részéről történő üldözések befejeztével egyre hatékonyabbá vált. Megmutatkozott az egész egyházban a lényeges hitbeli kérdéseket illetően; a hit gyakorlati dolgaiban és fegyelmi kérdésekben elsősorban a római patriarchátus területén.

Ennek elsőrendű bizonyítéka éppen a nagyobb rendekben lévő klerikusok megtartóztatása. A fegyelmi határozatok emlékezetben tartását és megvalósítását kezdettől fogva a hatékony zsinati gyakorlat mellett, különösen **Siricius** pápa óta, a pápák irányt adó munkásságával és az egész Egyházra kiterjedő gondoskodásával világítottuk meg. Ha a jogi értelemben vett klerikusi celibátus eredet- és hagyománytudatát tekintve ilyen világosan, és minden nehézség ellenére ilyen biztosan és hatékonyan meg tudták őrizni, azt minden kétséget kizáróan a pápák szüntelen gondoskodásának köszönhetjük. Ennek egy másik bizonyítékát majd a Keleti Egyház története nyújtja.

Mielőtt azonban ezzel foglalkoznánk, legalább nagy vonalakban meg kell néznünk a további fejlődést a Nyugati Egyházban.

A hit és a hagyomány legfontosabb tanúi az első évezredből az egyházatyák és egyházi írók. A klerikusok megtartóztatásával kapcsolatban hallgassuk meg elsőként **Szent Ambrust**. Székvárosában, Milánóban mint Liguria és Aemilia tartomány konzulát választották meg püspökké, és hamarosan az egyik legjelentősebb nyugati egyházi férfiként lett ismertté. Ami témánkat illeti, előző hivatala miatt a jogi kérdések iránt érzékeny pásztornak világos képe volt a kérdéstről. Ezt tükrözik szavai, amikor kifejezetten mondja, hogy az oltár szolgálói, akik szentelés előtt házasodtak, a házaseletet akkor sem folytathatják, ha az adott vidéken ezt nem mindig tartották meg. A régi szövetséggel szemben ez új parancsa az új szövetségnek, mert az Újszövetség papja állandóan kötelezett az imádságra és a szent szolgálatra.²⁴

Szent Jeromos, aki mind a Kelet, mind a Nyugat hagyományát egyaránt ismerte - és pedig a Kelet hagyományát saját tapasztalatból -, a 393-ból származó **Jovinianusszal** vitatkozó iratában mondja, anélkül hogy utalást tenne a Kelet és Nyugat közötti különbségre, hogy

²¹ **Nagy Szent Gergelynél** található számtalan szöveget vö. **Cochini** i.m. 404-416; pl. „subdiaconi... qui iam uxoribus fuerunt copulati, unum ex duobus eligerent: id est a suis uxoribus abstinerent aut certe nulla ratione ministrare praesumerent.” (*Monumenta Germaniae Historica*, Epistolae IV, 34 - PL 77,710).

²² **Bruns**, i.m. II,2. - *Corpus Christianorum* 149,69.

²³ Pl. Conc. Tol. I (a.398): **Bruns**, i.m. I,203; Conc. Romanum a.348: **Bruns**, i.m. II,278 (can.VI.).

²⁴ *De officiis ministrorum* I,50: PL 16,103-105. Vö. a vercelli egyházhoz írt levelet - 63,62k - PL 16,1257.

Szent Pál a Titushoz írt levelének közismert helyén azt írja, hogy nős jelölt csak olyan lehet, aki egyszer nősült volt, a gyermekeit jól nevelte, de újabb gyermekeknek nem adhat életet. Ennek magyarázatát abban látja, hogy a klerikusnak mindig készen kell állnia az imádságra és az istentiszteletre, nem úgy mint az Ószövetség papjai és levitái. Érvényes rá: „si semper orandum et ergo semper cendum matrimonio”²⁵ ford. („ha mindig imádkozni kell, mindig kerülendő a házasság is”). Második írásában „Adversus Vigilantium” (406) megismétli hogy az oltár szolgálói kötelesek az állandó megtartoztató életre, és ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy ez egyformán gyakorlata Keletnek, Egyiptomnak és az Apostoli Szentszéknek, ahol ugyanis csak olyan klerikusokat vesznek fel, akik nőtlenek és megtartoztatóak, vagy ha nők voltak, a házasságról lemondtak.²⁶ Már az „Apologeticum ad Pammachium”-ban említette **Jeromos**, hogy az apostolok is, „vel virgines vel continentes” voltak²⁷ ford. („vagy nőtlenek vagy önmegtartoztatóak voltak”) és: „Presbyteri, episcopi, diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui aut certo post sacerdotium in aeternum pudici”²⁸ ford. („Papoknak, püspököknek, diakónusoknak, vagy szüzeket, vagy özvegyeket, de legalább olyanokat kell választani akik a szent rendek felvétele után örökre vállalják a tisztaságot.”)

Szent Ágoston, 396 óta Hippó püspöke, nem csak arról tudott, hogy a magasabb klérus tagjai kötelezettséget vállaltak az önmegtartoztatásra. Teljes szavazati joggal vett részt a Karthágói Zsinaton is, ahol ezt a kötelezettséget, mint az apostolokra visszamenő és régi korok állandó hagyományát ismét rögzítették. „De coniugiis adulterinis” tanulmányában mondja, hogy még a korábban házások is, ha előre nem látva, és ezért bizonyos értelemben akarataik ellenére a magasabb klérusba hivatnak és felszentelték őket, az önmegtartoztatásra kötelezve vannak, és így azoknak a laikusoknak, akik feleségeiktől külön élnek, ezért a házasságtörés veszélyének vannak kitéve, példaképeik lesznek.²⁹

A negyedik nagy nyugati egyházatyának, **Nagy Szent Gergely** pápának nyilatkozataira már az előzőekben utaltunk.

Az eddig ismertetett gyakorlatból a következők könnyen megállapíthatók: az önmegtartoztatás a klerikus szolgálat utolsó három fokozatában úgy jelenik meg az Egyházban, mint az Egyház kezdetére visszavezethető kötelezettség, melyet a szóbeli hagyomány egyik értékes kincseként vettek át és adtak tovább. Az üldözések kora után, különösen az egyre nagyobb számú megtérő miatt, szükségből fakadó szentelések is adódtak, s ezért egyre gyakrabban fordulhatott elő a súlyos kötelezettség megszegése. Ezzel szemben a zsinatok és a pápák fáradságot nem ismerve egyre hangosabban követelték az immár írott törvények és rendelkezések megtartását. Mivel ezeket a dekrétumokat sehol sem újításként, hanem inkább az Egyház kezdetére visszavezethető rendelkezéseknek tekintették, nem csak jogos, hogy módszertanilag itt is alkalmazzuk a jogfejlődés módszerét, hanem kötelességünk is. Vagyis azt, ami ekkor mint írott törvény jelent meg, azt az előző korokban mint kötelező szóbeli hagyományt felismerjük és értékeljük. Aki az ellenkezőjét állítaná, az nem csak a kötelező tudományos módszer ellen vétene, hanem az eddig felmutatott bizonyítékokat is hamisnak állítaná, hiszen ezeknek nem ismeretével nem védekezhet.

Az ősegyház gyakorlatára építve követhetjük Nyugaton a téma fejlődését a későbbi századokban.

Nem kétséges, hogy a későbbi századokban is sok nős embert választottak ki az oltárszolgálatra. A továbbiakban számtalan hispániai és galliai zsinat tanúsítja, hogy az ilyen

²⁵ I,34 - PL 23,257.

²⁶ PL 23,340-41: „Aut virgines, aut continentes aut si uxores habuerint mariti esse desistunt.” („Vagy szüzek, vagy önmegtartoztatók vagy ha feleségük volt megszűntek férjek lenni”) ford.

²⁷ Ep. 49,21 - Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum (CSEL) 54,386 k.

²⁸ PL 22,510.

²⁹ II,22 - CSEL 41,409 és PL 40,486.

nős klerikusoktól, megszakítás nélkül, újra és újra megtartóztató életet követeltek.³⁰ A sürgetés ellenére némi könnyítést fedezhetünk fel abban, hogy a szankciókat gyakran enyhítették, így pl. a 461-ben tartott Tours-i Zsinaton, amely már nem büntette életfogytiglani kiközösítéssel a visszaeső vétkeseket, hanem csak az egyházi szolgálatból zárta ki őket.³¹

Másrészt mindig előtérbe lép az Egyház törekvése, hogy nőtlen jelölteket készítsenek fel a nagyobb rendekre való szentelésre és a nőket egyre inkább háttérbe szorították, mert a tapasztalat az volt, hogy folyamatosan fennállt a veszély, hogy nem tartják meg a kötelezettséget.

Volt egy másik előírás is, amelyet szintén mindig újra hangsúlyozni kellett. Ennek tartalma a feleségen túl tiltotta az együttélést a nagyobb rendekben lévő klerikusoknak olyan asszonyokkal, akik veszélyt jelentenek a megtartóztatás megtartására.

Ha a celibátus törvényét értékelni akarjuk a középkori Európában nagyon jelentősek Írország és Britannia egyházainak határozatai. A poenitentialis könyvek, amelyek ezeknek a sok kérdésben sajátos egyházaknak életébe és fegyelmi világába bepillantást engednek, ugyanazokat a kötelezettségeket tartalmazzák az előzőleg már nagyobb rendekben lévő nős klerikusok számára. Aki közülük továbbra is kapcsolatot tartott előző feleségével, mint házasságtörőt megvetették és ennek megfelelően kezelték.³² Ha ezekben az egyházakban, amelyeknek szigorú erkölcséről a poenitentialis könyvek tanúskodnak, ezeket a kemény követelményeket előírták és megvalósították, úgy ez a legjobb bizonyíték arra, hogy egy régi és tiszteletreméltó hagyományról van szó, amelyet senki és soha kétségbe nem vont.

Az általános és rendes veszélyeken túl, amelyek mindig és mindenütt fenyegették a klerikusok önmegtartóztató életét, az egyháztörténelemben voltak korok és vidékek, amelyekben rendkívüli veszélyek mutatkoztak, és amelyek különös módon is igényelték az egyházi felsőbbség fellépését. E nehézségek olykor széles körben elterjedő tévtanokat hoztak magukkal. Jó példa erre a nyugati gótok arianizmusa, amelyet megtérésük után is megőriztek a hispániai, Nyugati Gót Birodalomban. A III. Toledói zsinat (569), és a Zaragossai zsinat (592) ilyen értelmű normákat hozott az arianizmusból jövő klerikusok számára.³³

A klerikusi megtartóztatásnak egyik legsúlyosabb krízisét a katolikus Nyugati Egyházban kellett átélnie, amelyet a 11. és 12. századi közismert gregorián reformból fakadó félreértések szültek. Ez Európának azt a területét érintette, ahol többé vagy kevésbé elterjedt az egyházi javadalom, amely a későbbiekben az Egyház és egyházi társadalom nyilvános és magánéletét messzemenőleg uralta.

A javadalom, amely minden nagyobb és kisebb hivatallal egybe volt kötve, birtokosát messzemenőleg függetlenné tette gazdaságilag, de hivatásában is, mert a hivatalt és a hozzákötött javadalmat, csak nagyon nehezen vagy egyáltalán nem lehetett elveszíteni. A javadalom és hivatal adományozója - gyakran laikusok (a magánegyházak tulajdonosa szűkebb és tágabb értelemben) - nagyon gyakran a lelkipásztori szolgálatra felkészítetlen, vagy méltatlan jelölteket ültették a püspöki, apáti és plébánosi székekbe. A hatalommal rendelkező laikusok, akik inkább világi szempontokat tartottak szem előtt a hivatalok adományozásában, semhogy az Egyház érdekeit, és ez magával hozta az akkori egyházi élet két másik alapproblémáját: a hivatalok pénzért való adományozását, a simoniát és a klerikusi celibátus kötelezettségének gyakori megszegését, a nikolaizmust.

Az eredménytelen regionális reformok után a pápák vállalkoztak Európában a nehéz helyzet megoldására. Sikerült is nekik - mindenek előtt **VII. Gergely** kemény fellépésével -, a

³⁰ Utalásokat a kérdéses zsinatokra lásd: **Cochini**, i.m. 295-308; 355-379; 420-431 (Hispania és Gallia) - **Stickler**, *Tratti salienti*, i.m., 592-593; *Sacerdoce et Célibat*, i.m., 373-394.

³¹ **Stickler**, *Tratti salienti*, i.m., 593.

³² **Stickler**, *Tratti salienti*, i.m., 594 és n.21. - Uő. *Sacerdoce et Célibat*, i.m., 379-383.

³³ **Stickler**, *Tratti salienti*, i.m., 592 k.

nagyobb klerikusi állapot minden fokozatát érintő nagy veszélyen úrrá lenniük.³⁴

Éppen ez a veszély indított arra, hogy ne csak a régi megtartóztatást követelő törvényt állítsák helyre, hanem a kiválasztás gondosabb, a képzés magasabb szintű legyen, szorítsák vissza a nős jelölteket, és így úrrá lehessenek a helyzeten és a kötelezettség általános megtartásához visszatérhessenek.

További fontos állomása ennek a reformnak a II. Lateráni Zsinaton (1139) hozott döntés, mely szerint a nagyobb rendekben lévő klerikusok által kötött házasság - éppen úgy, mint az ünnepélyes fogadalmas szerzetesek házassága -, nem csupán tiltott mint eddig, hanem egyúttal érvénytelen is.³⁵ Ebből fakadt a mindmáig elterjedt tévedés, hogy a klerikusi celibátust a II. Lateráni Zsinat vezette be. A valóság az, hogy a már régen megtiltott házasságkötést nyilvánította érvénytelennek.

Szinte ugyanebben az időben kezdett el élni és tevékenykedni az egyházjog tudománya. A kamalduli szerzetes **Gratianus** 1142-ben Bolognában megszerkesztette a „Concordantia discordantium canonum” c. művét, amelyet később egyszerűen **Gratianus** Dekrétumának neveztek. Ebben a műben az Egyház egész első évezredének jogi anyagát összegyűjtötte és a különböző normákat egymással összhangba hozta, vagy legalábbis igyekezett azokat összhangba hozni. Vele született meg a római jogiskolával párhuzamosan a glosszátorok, azaz az egyházi joggyűjtemények és törvényszövegek magyarázóinak egyházjogi iskolája.³⁶

Gratianus Dekrétuma természetesen a klerikusi önmegtartóztató élet kötelezettségének kérdésével is foglalkozik, mégpedig a 26-34 Distinctiókban és újra a 81-84-ben. Ugyanez történik a „Corpus Iuris Canonici” második részében a megfelelő törvényeknél. Hogy a kánonjogászok hozzáállását ehhez a törvényhez helyesen tudjuk értelmezni, gondolnunk kell arra, hogy a kanonisták épp oly kevésbé foglalkoztak a jogtörténeti ismeretekkel, mint a római jog tudósai. Jogtörténettel foglalkozni csak a 16. századtól, a humanista jogiskola, **Culti** iskolája óta volt szokásban. Nem szabad tehát csodálkozni, hogy a glosszátorok, azaz a kánoni jog klasszikus iskolája sem rendelkezett saját forrás- és szövegkritikával.

A mi témánkat illetően ez annyiban fontos, hogy **Gratianusnál** azonnal szembeötlik a tény, hogy a celibátus kérdésben **Paphnutius** mesés történetét a Nikaiai Zsinaton mint tényállást fogadja el, és a II. Trullai Zsinat 13. kánonjával együtt, a Nyugat és Kelet celibátus-praxisának alapjaként ismeri el. Miközben e kettőnek a latin egyház számára nincs bizonyító ereje, addig neki és a klasszikus egyházjogi iskolának a legfőbb bizonyíték arra, hogy miért hangsúlyozták másként a Keleti Egyházban a nagyobb rendben lévők számára az önmegtartóztatás kötelezettségét. Éppen ez a kritikai nemtörődömség a magyarázata annak, hogy miért nem gyakorolt nagyobb hatást a jogiskolára a Nyugaton is feltámadt kétség. Ám az sem volt hatással, hogy VII. Gergely és követői közül más reformerek, különösen **Konstanzi Bernold** (†1100) már felismerték a hamisítás tényét. A klasszikus kánonjog a Konstantinápolyban kihirdetett 691. évi Trullai Zsinat határozatait a Kelet számára érvényesnek ismerte el. Ezekben a határozatokban a bizánci egyháznak a nyugati megtartóztatási fegyelemtől eltérő és az ettől függő későbbi engedelmességi törvény értelmezésének különbözősége nyer kifejezést.

A különbözőség ellenére, mivel a régi dokumentumokat jól ismerték - az egyetemes-, a keleti- és a nyugati egyházak zsinati szövegeit (így egészen különösen az afrikai határozatokat, de az elviraít nem), a pápai leveleket, az atyák írásait, különösen a nyugatiakét -, nem támad semmiféle kétségük a középkori kanonistáknak a nyugati egyház fegyelmi

³⁴ **Stickler**, Sacerdoce et Célibat, i.m., 394-408; és Uő. I presupposti storico-giuridici della riforma gregoriana e dell'azione personale di Gregorio VII, in *Studi Gregoriani XIII* (Roma 1989), 1-15.

³⁵ Vö. can.7 Conc. Lateranen. II, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Herder, Freiburg i. Br. 1962, 174.

³⁶ Vö. **Stickler**, *Historia Fontium Iuris Canonici*, p.197 kk.

előírásainak kötelező voltát illetően. Egybehangzóak abban is, hogy a nagyobb rendekben lévő klerikusok házassági tilalma az apostolokra, az apostolok példájára és rendelkezésére vezethető vissza. A korábbi házassággal való élés tilalmát a szentelés után egyesek az apostolokra, mások későbbi törvényi rendelkezésekre vezetik vissza, amely utóbbi elsősorban **Siricius** pápával vette volna kezdetét. Hogy mire épül ez a tilalom, azt nagyon alaposan, de részben egymásnak ellentmondó bizonyítékokkal próbálták bemutatni. Egyesek vótumra, *expressum* vagy *tacitum* vagy *ordini adnexum*, *solemnizatum*-ra hivatkoztak (kifejezett vagy hallgatólagos, vagy rendhez kötött ünnepélyes fogadalomra hivatkoztak). A nehézséget, hogy senki nem kötelezhet valakit fogadalomtételre, úgy igyekeztek megoldani, hogy itt nem a személyhez kötődik a fogadalom, hanem a vállalt hivatalhoz, amit az Egyház minden kétségen kívül megtehet.

A leginkább elfogadható vélemény az, hogy a szent rendek és a megtartóztatás közötti kapcsolat törvénnyel - mindenek előtt a pápától hozott törvényre kell gondolni - létrehozható, és létre is lett hozva: a püspökök, a papok és a diakónusok esetében már az első zsinatok és pápák óta, a szubdiakónusok számára véglegesen **Nagy Szent Gergely** pápa óta. Ám egyetlen kanonista sem vonta kétségbe, hogy a kötelezettség kezdettől fogva érvényes volt, mégpedig minden kivétel nélkül. Különösen kiemelendő, hogy egyes glosszátorok a klerikusi megtartóztatást kifejezetten szokásjogi normákra vezetik vissza, amelyek már a törvényi rendelkezések előtt éltek, és a vótum által beállt kötelezettség alól még a pápa sem menthet fel. Ezért döntöttek többen a törvény elmélete mellett, mert egy általános törvény alól a pápa felmentést adhat. Sok glosszátor azonban azon a véleményen volt, hogy egy ilyen felmentés csak egyes esetekre vonatkozhat, nem mindenre, mert ez a klerikusi állapot egy kötelezettségének az eltörlése lenne, amit a pápa sem tehet meg.³⁷

Álljon itt néhány szöveg e témával kapcsolatban, mert azok bizonyos értelemben összefoglalják a glosszátorok véleményét. A szövegek **Pennaforti Rajmundtól** származnak, aki **IX. Gergely** „*Liber Extra*”-ját is összeállította. Tehát nem csak úgy tekinthetjük őt, mint a pápa bizalmi emberét, hanem mint kiemelkedő képviselőjét a korabeli egyházi tudományoknak.

Így mondja **Szt. Rajmund** a korábban már nős férfiak megtartóztatási kötelezettségének tartalmáról és eredetéről: „A püspököknek, a papoknak és a diakónusoknak be kell tartaniuk a megtartóztatást, még feleségükkel szemben is. Ezt tanították az apostolok példájukkal és rendelkezéseikkel, amint egyesek mondják, akiknek véleménye szerint ez a kifejezés, hogy tanították' (Dist.8, c.3) különböző módon értelmezhető. Ezt újították meg mind a Karthágói Zsinaton, ahogy az idézett szövegből kitetszik („*cum in praeterito*”), mind **Siricius** pápa”.³⁸ Különböző összefoglalások után a követelmény bevezetésének alapjaként erre a következtetésre jutott: „Kettős alapja volt: egyrészt a papi tisztaság, hogy így tisztességgel kívánhassák azt, amit Istentől az imádságban kérnek (Dist.84, c.3; és *dict.p.c.* 1, Dist. 31). A másik ok, hogy akadálytalanul imádkozhassanak (1Kor 7,5), és tölthessék be hivatalukat. Ugyanis nem tehetik egyszerre a kettőt, azaz nem szolgálhatnak az Egyháznak és feleségüknek egyszerre.”³⁹

Az ilyen súlyos kötelezettség kitaró életáldozata csak eleven hitből táplálkozhat, mert az emberi gyengeség mindig újra jelentkezik. A természetfölötti megokolás csak egy ilyen tudatosan megélt hitből érthető meg. Ahol a hit megfakul, az ellenálló erő is meggyengül,

³⁷ Vö. még az 1. jegyzetben **Liotta** idézett művét, mindenekelőtt a 373-387 oldalak. A megokolás fejlődésén majd a IV. részben még visszatérek, miután állást foglaltam a Keleti Egyház fegyelmével, továbbá annak tartalmával és fejlődésével kapcsolatban a III. részben.

³⁸ **Liotta** i.m. 374.

³⁹ **Liotta** i.m. 386 k. - A glosszátorok további indoklására majd a IV. részben még visszatérek - vö. ezen kívül még **Stickler** *L'evolution...* i.m. 408-427.

ahol a hit meghal, megszűnik az önmegtartóztatás is.

Mindig megújuló bizonyítékot szolgáltatnak erre az Egyházban egymást követő eretnek és szakadár mozgalmak. Az ilyen mozgalmaknak mindig egyik jele a klerikusi megtartóztatás feladása. Ezért nem lehet csodálkozni, hogy a 16. századi nagy eretnekségek és szakadár mozgalmak a protestánsok, kálvinisták, zwingliánusok és anglikánok a celibátust rögtön feladták. A Trienti Zsinatnak az igaz hittel és a katolikus egyház helyes fegyelmi törvényeivel foglalkozó reformmozgalma egészen logikusan kénytelen volt a klerikusi megtartóztatás elleni támadásokkal is foglalkozni.

A Zsinat történetéből egészen pontosan tudjuk, hogy a császárok, királyok és fejedelmek, de egyházi körök is, e kötelezettséggel kapcsolatban általános enyhítést, vagy felmentést szerettek volna elérni, azzal a jószándékú elképzeléssel, hogy az egyháztól elszakadt klerikusokat így visszanyernék, sőt az elszakadottakkal való kiengesztelődésnek elébe mehetnének. Egy pápától kirendelt bizottság a sértetlen hagyomány ismeretében azonban úgy döntött, hogy megalkuvás nélkül megtartandó a megtartóztatás kötelezettsége: az Egyház nem adhat fel egy kezdettől fogva létező és mindig megújított kötelezettséget.⁴⁰

Lelkipásztori okokból Németország és Anglia számára rendkívüli meghatalmazást adtak, hogy azokat a papokat, akik mindenfajta házastársi együttélést feladnak, azokat fel lehet oldozni, és az egyházi szolgálatba vissza lehet venni. Amennyiben ettől vonakodtak, az érvénytelen házasságot orvosolni lehetett, de ebben az esetben minden papi szolgálatból kizárták őket.⁴¹

Említésre méltó ezen kívül, hogy a zsinati atyák nem csak a kötelezettségeket újították meg, hanem attól is vonakodtak, hogy a latin egyház celibátus törvényét pusztán egyházi törvénynek nyilvánítsák,⁴² mint ahogy vonakodtak attól is, hogy kimondják az eredeti bűn egyetemes hatását a Szűzanyára vonatkozólag is.

A Trienti Zsinat alapvető határozata a celibátusi törvény követelményéhez és megőrzéséhez a papi szemináriumok alapítása, amelyet az ismert XXIII. ülés 18. kánonja határozott el és minden egyházmegyének javasolt. A jövőben ezekben a szemináriumokban történjék a fiatalember kiválasztása, képzése és megerősítése a papi hivatásra.⁴³ Ezt a gondviselészerű határozatot, lassanként mindenütt megvalósították, s az Egyháznak annyi nőtlen jelöltet kínált, hogy ettől kezdve véglegesen eltekinthetett a női jelöltektől, ami a Tridentinumnak vagy sok zsinati atyának az óhaja is volt.⁴⁴

⁴⁰ Az atyák kifejezetten utaltak itt a Karthagói Zsinatra, amelyről az előbbieken részletesen beszéltünk. Ez is bizonyíték arra, hogy mennyire elevenen élt ez a régi hagyomány az atyák és a szakemberek gondolatvilágában. Vö. Concilium Tridentinum, in. *Goerresiana*, Tom. EX. pars 6, 425-70.

⁴¹ **Stickler** L'evolution... i.m. 429-439 és **Franzen**, i.m., 64-88, továbbá **Boelens**, Die Klerikerehe... i.m., in *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 138,1969,75-81.

⁴² Az említett teológiai bizottságban megoszlottak a vélemények az apostoli ill. egyházi eredetről. Tekintettel azonban a Hagyományra, nem óhajtották a kérdést eldönteni. Vö. ehhez **Franzen**, i.m., 84, n.99. Így is említésre méltó az apostoli eredet egyik védelmezőjének a szava: **Franciscus Orantes** ugyanis ezeket mondta: „Apostoli statuerunt atque praeceperunt, ut sacerdotes uxores non ducerent. Traditio autem apostolica universaliter i.e. consensu totius Ecclesiae recepta et perpetuo servata ius divinum dicitur.” (*Goerresiana*, Tom IX, pars 6, 440), amit **Roman Cholij** idéz: De lege coelibatus sacerdotalis nova investigationis elementa, in: *Periodica de re morali, canonica, liturgica* 78,1989,184.

⁴³ Conciliorum Oecumenicorum Decreta, i.m., 726-729.

⁴⁴ Vö. ehhez a zsinati teológus **Desiderius de S. Martino** szavait: „Cum autem quaeritur, an, ubi est penuria sacerdotum, debeant admitti mariti ad sacerdotium, respondeo id non expedite ut fiat, cum id numquam in ecclesia catholica factum fuerit. Cum autem cum voluntaté uxorum fieret (ami már a múltban is történt) posset, sed tamen ut ipsi et uxores etiam manerent coelibes” (*Goerresiana* Tom.

Ettől kezdve az eddigi celibátus-fogalom, amely a szentelteknek az előzőleg kötött házasságtól való megtartóztatás kötelezettségét és a későbbi házasság tilalmát jelentette, a hívek tudatában az utóbbira korlátozódott, úgy hogy ma általánosságban a papi celibátus alatt csak a későbbi házasságra való tilalmat értik.

Az Egyház a következő nehéz időkben is ragaszkodott a celibátus hagyományához, még az olyan súlyos krízishelyzetekben is, mint amilyen kialakult a francia egyházban a forradalom idején a 18. század végén és a 19. század elején. Itt is megújították a 16. század gyakorlatát: a forradalom napjaiban megnősült papokat választás elé állították: felszámolják az érvénytelen házasságra épülő kapcsolatot, s ez esetben ismét visszavehetők az egyházi szolgálatba, vagy felmentéssel szanálják a házasságot, de ebben az esetben mindennemű egyházi szolgálattól tartózkodniuk kell, amit az első írott elviri törvény is megkívánt.

Az Egyház ellenállt minden más hasonló kísérletnek, amely arra irányult, hogy megszüntesse a papi nőtlenséget, mint **XVI. Gergely**⁴⁵ alatt a badenwürttembergi törekvések vagy a Jednota-mozgalom Csehországban **XV. Benedek**⁴⁶ alatt.

Jellemző az ókatolikusoknál a celibátus azonnali megszüntetése az I. Vatikáni Zsinat után. Nem kevésbé világos az Egyház ellenállása a II. Vatikáni Zsinat utáni mindig megújuló kísérletnek, hogy nős embereket úgy szenteljen pappá, hogy nem adják fel a házasesetet, vagy hogy a papi házasságot megengedje.

III. A KELETI EGYHÁZ GYAKORLATA

Többször szemére vetették a latin Egyháznak, hogy a kezdeti szabad akaratból fakadó klerikusi megtartóztatás vállalásával kapcsolatban a klerikusi megtartóztatás értelmét egyre jobban leszűkítette és egyre szigorúbb lett. Bizonyítékul a Keleti Egyház gyakorlatát hozták fel, amely az ősegyház általános viselkedési normáit tartotta meg. Ezért - követelték -, megtehetné és tegye is meg a latin Egyház, hogy - mivel a súlyos teher, vagyis az így értelmezett celibátus, a világegyház lelkipásztori helyzetében nehézségeket okozott - térjen vissza az ősegyház gyakorlatához.

A válasz erre a szemrehányásra és a vele kapcsolatos javaslatra attól függ, hogy helyes-e vagy hamis az ismeretünk az ősegyház gyakorlatáról. A nyugati celibátus gyakorlatának ismertetett történelmi alapjai az elgondolás helyessége iránt kétségeket ébresztenek. Ezért a Keleti Egyházban a celibátus fejlődését meg kell magyaráznunk, amit ebben a harmadik részben kísérünk meg.

Gustav Bickell, amikor a celibátus apostoli eredete mellett lépett fel, mindenek előtt keleti tanúkra hivatkozott. Nem kívánunk a Kelet celibátus-történeténél minden egyes tanúsággal részletesen foglalkozni.⁴⁷ A mondottakból és a mondandókból a valóságos helyzetnek megfelelő és elfogadható kép áll majd össze.

Fontos tanú Ciprus szigetéről **Epiphanius**, aki Salamis (később Constantia) püspöke (315-403), s az ortodoxia és az Egyház hagyományának jó ismerője és védelmezője volt. Élete 88 éve alatt, amely gyakorlatilag a 4. században telt el, valóban jól megismerhette az Egyház hagyományát. Ha némely dologban - különösen néhány eszme védelmében, mint pl. az Órigenész-kérdésben - gyakran túlbuzgóságot mutatott is, a korabeli tényekre és állapotokra vonatkozó tanúskodását, mindenek előtt az Egyház fegyelmét illetően, egyszerűen nem lehet kétségbevonni.

Nos, ami a nagyobb rendekben lévő klerikusok megtartóztatását illeti, **Epiphanius** püspök

IX, pars 6,441). Ugyancsak idézi **Gholij**, *De lege coelibatus...* i.m., 172 n. 33 és 185.

⁴⁵ „Mirari vos” 15.8.1832, in *Acta Gregorii XVI*, I.171.

⁴⁶ Allocuzione Concistoriale 16.12.1920, in *AAS XII*, 1920,587.

⁴⁷ Ezeket megtalálhatjuk **Bickell**, i.m. és **Cholij**, *Clerical Celibacy...* i.m. 69-105.

egy tipikus tényállást mutat be. Fő művében a „Panarion”-ban a 4. század második feléről mondja, hogy Isten a világnak megmutatta az új papság karizmáját emberek útján, akik a szentelés előtt kötött házasságuk gyakorlásáról lemondtak, vagy mindig is tiszta életet éltek.

Ez az apostoloktól bölcsen és szentül szilárdan rögzített szabály.⁴⁸ Még fontosabb az a megállapítása, amelyet a főművéhez csatolt függelékben, az „Expositio fidei”-ben ír, hogy t.i. az Egyház a püspöki és a papi rendbe, valamint a diakonátushoz csak olyanokat enged járulni, akik feleségüktől tartózkodnak, vagy özvegyek lettek. Így cselekszenek - folytatja - legalábbis ott, ahol az egyházi előírásokat pontosan betartják. Mégis megállapítható, hogy bizonyos vidékeken papok, diakónusok és szubdiakónusok továbbra is nemzenek utódokat. Ez azonban nem az előírásokkal egybehangzóan történik, hanem az emberi gyarlóság következménye, amely mindig a könnyebb utat választja. És később újra hangsúlyozza, hogy a papokat főleg a nőtlen szerzetesek közül választják ki. Ha nincs közöttük elég jelölt, akkor fordulnak a házások felé, akik azonban a házaseletről lemondanak, vagy egyetlen házasság után megözvegyültek.⁴⁹

Ez a kijelentés egy olyan személyiségtől, aki sok nyelvet beszélt és az Egyház szabadságának első századában a sokféle tantól megtépázott Közel-Keleten sokat utazott, biztos tanúság mind az általános normákat, mind a Keleti Egyház celibátus-gyakorlatáról.

A második tanú, akiről már említést tettünk, **Szent Jeromos**, akit 379 körül Kis-Ázsiában szenteltek pappá, majd hat éven keresztül egyházi férfiakkal, szerzetesi közösségekkel, Kelet tanításaival és fegyelmi rendjével ismerkedett. Három éves római tartózkodás után Egyiptomon keresztül Palesztinába utazott és ott is maradt 420-ban bekövetkezett haláláig. Nagy hévvel vett részt a világegyház életében, amelyre alkalmassá tette Keleten és Nyugaton szerzett sok ismerőse és rendkívüli nagy nyelvismerete.

A papi önmegtartóztatásról tett kijelentéseit az előbbieken már említettük. Itt még egyszer utalni kívánunk az „Adversus Vigilantium” című írására, amelyben a dél-galliai papok visszaélései a celibátussal kapcsolatban adott alkalmat arra, hogy a Keleti Egyház, Egyiptom és az Apostoli Szentszék gyakorlatára figyelmeztessen, akik csak azokat vették fel a papi közösségbe, akik szüzi, megtartoztató életet éltek, vagy ha nők, a házaselettől tartózkodnak.⁵⁰ Itt tehát a Keleti Egyház hivatalos álláspontja is, mint a klerikusi megtartoztató élet bizonyítéka szerepel.

Ami a Keleti Egyház zsinati törvénykezését illeti, úgy a Nikaia előtti korszakból az Ankürai és Neokaiszaroiái, a Nikaiai utáni korszakból a Gangrai zsinatok tanúskodnak a nős klerikusokról, de semmi bizonyíték nincs arra, hogy engedéllyel rendelkezniük folytatni a házaseletet, amely kivételnek számítana.⁵¹

A különböző skizmatikus keleti egyházak részleges zsinatai, amelyek a krisztológiai viták hevében jöttek össze, és amely egyházakban a klerikusi fegyelmi rend kérdésében eltérések mutatkoznak, inkább az orthodox egyház ellentétes viselkedésének a tanúi.

Az a zsinat azonban, amellyel a mi kérdésünket tekintve behatóbban foglalkoznunk kell, a 325. évi Nikaiai Zsinat.

A világegyház első egyetemes zsinatának egyetlen határozata, amely a papi celibátussal foglalkozik, a 3. kánon, amely a püspököknek, a papoknak, a diakónusoknak és egyáltalán minden klerikusnak, megtiltja, hogy titokban asszonyt vigyenek a házhoz. Kivételt képeznek az édesanyák, testvérek, nagynénik és más tiszteletreméltó személyek,⁵² de az engedélyezett

⁴⁸ Patrologia Graeca (PG) 41,868,1024 vagy Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte (GCS) 31 (1921), 219 kk.

⁴⁹ PG 42,823 kk. és GCS 37 (1933), 522.

⁵⁰ Lásd feljebb 26. jegyzet.

⁵¹ Vö. pl. **Cochini**, i.m. 194-203 és ugyancsak **Cholij**, Clerical Celibacy id., 39-40, 75-78, 92-97.

⁵² Conciliorum Oecumenicorum Decreta, i.m. Ennek a kiadásnak latin szövegében hiányoznak a

asszonyok közt nem szerepelnek a korábbi feleségek. Ez tehát annyit jelent, hogy az atyák között elevenen élt a megtartóztató élet kötelezettségének tudata, már csak azért is, mert a klerikusok között első helyen a püspök áll, akire a Keleti Egyházban is mindig érvényes volt és ma is érvényes a megtartóztatás a korábbi házaselettől.

Az ellentétes magatartásról, - legalábbis a papokat, a diakónusokat, a szubdiakónusokat illetően - egy hírünk van, amely a **Paphnutius** nevű egyiptomi remetéről és sivatagi püspökről szól, aki állítólag fölállt a zsinaton és az atyákat megpróbálta az egyetemesen érvényes megtartóztatási törvényről lebeszélni: hagyják ezt a részegyházak szabad döntésére. A tanácsot a zsinat elfogadta és jóvá is hagyta.

A közismert egyháztörténetíró **Cezáriai Euszebiosz**, aki a zsinaton jelen volt, és az ariánusokhoz is közel állt, erről a dologról mégsem tud semmit, és csak 100 évvel a zsinat után említi először két bizánci egyházi író **Szókratész** és **Szozomenosz**. Forrásként **Szókratész** egy nagyon öreg emberre hivatkozik, aki a zsinaton jelen lett volna, és arról neki mesélt. Ha meggondoljuk, hogy a 380-ban született **Szókratész**, mint gyermek hallotta a 325-ben ugyancsak nem több, mint gyermekkorú személytől a történetet, aki így nem lehetett ténytanú arról a zsinatról, amely a kérdést tárgyalta, úgy a legegyszerűbb forráskritikának is kétségeket kell támasztania az elbeszélés valóságát illetően.

Ezt a kétséget már régen, és azóta többször is kimondták. Nyugaton **VII. Gergely** és **Konstanzi Bernold**, amint erről már az előzőekben említést tettünk. Az újkorban figyelmet érdemel **Valesius** (1668), aki kommentárral adta ki **Szókratész** és **Szozomenosz** műveit, amit **Migne** a „Patrologia Graeca”-ban (67. kötet) nyomtatásban megjelentetett.

Kifejezetten mondja, hogy a **Paphnutius**-historia gyanús, mert az egyiptomi zsinati atyák között soha nem szerepelt **Paphnutius**. **Szozomenosznál** a megfelelő helyen azt mondja, hogy a **Paphnutius**-féle történet kitalált mese, mindenekelőtt mert az atyák között, akik a nikaiai zsinat dokumentumait aláírták senki sem szerepel ilyen néven.⁵³ A **Cassiodorus** által latinra fordított **Epiphanius** művében („Historia Tripartita”) erről az epizódról **Szozomenosztól** csak 16 sor szerepel.⁵⁴

A legújabb korban a német **Friedhelm Winkelmann**, utánajárt a dolognak s arra a végeredményre jutott, hogy kitalált dologról van szó, mert: **Paphnutius** személyét csak a későbbiekben találták ki, neve csak a későbbi kéziratos aktákban fordul elő, a 4. századi kéziratok csak mint hitvallót említik, és csak későbbi legendákban szerepel, mint csodatevő és a Nikaiai Zsinat résztvevője.⁵⁵

Az elbeszélés valósága ellen a legmeggyőzőbb érv, az hogy éppen a Keleti Egyházban, amelynek a leginkább érdekében állt volna, nem tudtak róla és sehol nem vált gyakorlattá, éppen azért, mert a valótlanságáról meg voltak győződve. Sem a papi celibátusról szóló vitairatokban, sem a 12. századi „Syntagma canonum adauctum”-ban, azaz a nagy, a Trullai Zsinatra visszamenő keleti törvénykönyvhöz írt kommentárban (**Aristenus**, **Zonaras**, **Balsamon**) nem említik a **Paphnutius**-féle történetet és annak gyakorlatát, pedig ez sokkal egyszerűbb lett volna, mint egy hamisítványhoz folyamodni, amint mindjárt látni fogjuk. A történet először a 14. században jelent meg a **Matthaeus Blastares** „Syntagma Alphabeticum”-ában, aki valószínűleg **Gratianus** Dekretuma által ismerte meg, mint a Keletre jellemző dolgot. Nyugaton a legendát kritikátlanul átvették, legalábbis a kanonisták,

diakónusok.

⁵³ PG67, 100-102 lábjegyzetekkel (**Szókratész**) és 925 k. kiemelt lábjegyzet 74 (**Szozomenosz**)

⁵⁴ PG 69,933.

⁵⁵ **Friedhelm Winkelmann**, Paphnutius der Bekenner und Bischof. Probleme der koptischen Literatur, in: *Wissenschaftliche Beiträge der Martin Luther-Universität Halle-Wittenberg*, 1968/1, 145-153. Lásd még az egész kérdéshez **Cochini**, i.m. 223-227.

akik erre építették a Keleti Egyház rendkívüli fegyelmi előírását.⁵⁶ Mindezek ellenére a Trullai Zsinat és az attól kezdve érvényes keleti celibátus-törvény hivatalos megfogalmazásakor nem hivatkozott **Paphnutiusra**.

Ezzel az utalással elérkeztünk a bizánci egyház és a tőle függő keleti részegyházak papi celibátusáról szóló történetének középpontjához.

Néhány előzetes megjegyzés a dolog helyes megértését segítheti elő. A celibátus történeténél megállapíthatjuk, hogy egy ilyen komoly kötelezettségnek mindig számolnia kellett az emberi gyengeséggel. **Szent Ambrus** a tanú rá, amikor mondja, hogy a gyakorlat, különösen a távoli vidékeken - ez Nyugatra vonatkozik - nem mindig felel meg a törvénynek. Ugyanezt említette Kelettel kapcsolatban **Salamisi Epiphanius**. A részleges zsinatok és a pápák Nyugaton mindig napirenden tartották a kérdést, hogy így ellenőrzés alatt tartásuk, az ősi rendhez visszavezessenek, és rendelkezésükre álló eszközökkel kényszerítsenek és örködjének a vállalt kötelezettség megtartása fölött.

Ez a rendszeres törődés - úgy tűnik - Keleten messzemenően hiányzott. Erről beszédes tanúságot ad nekünk a zsinatok története. A világegyház közös törekvése az ökumenikus zsinatokon, amelyek az első évezredben többségükben Keleten ültek össze, hatékony volt, de főleg a tanítással foglalkoztak. A fegyelmi kérdéseket, a konkrét lelkipásztori kérdéseket a részegyházak összejöveteleihez utalták át, amelyek azonban, elsősorban a pátriárkátusok rendjére épülve (Konstantinápoly, Antiochia, Alexandria, Jeruzsálem), továbbá a pátriárkátusok relatív autonómiája, illetve az elszakadt eretnek részegyházak miatt, nem voltak képesek közös fellépésre, részben a különböző felfogások, részben az eltérő törvénykezés miatt.

Hiányzott mindenekelőtt egy elismert és így hatékony, egyetemes tekintély, amely egységesítette volna a fegyelmi előírásokat, azokat hatékonyan ellenőrizte volna és végrehajtási mércéket állított volna fel. Ez leginkább a Keleti Egyház joggyűjteményeiben tükröződik vissza. A keleti joggyűjtemények ugyanis az egyetemes zsinatok, valamint az első századok részleges zsinatainak előírásait tartalmazták. A részleges törvényhozás a következő századokból már nem nyert felvételt a közös gyűjteménybe, a „Syntagma canonum”-ba. A majdnem teljes mértékben hiányzó pápai rendelkezések (Dekretáliák) helyett csak a keleti atyák írásaiból és az egyházzal szembeni császári törvényekből találunk kivonatokat. A Nyugat részleges törvényhozásából a Keleti Egyház a saját egyházi joggyűjteményébe csak a hozzá legközelebb álló és általa a leginkább ismert afrikai egyházra (amely Nyugat pátriárkája alá tartozott) volt tekintettel, amelynek törvénykezésében érdekelt is voltak. Az Afrikai Egyház legkiemelkedőbb gyűjteményei a „Codex Canonum Ecclesiae Africanae”, és a „Codex Apiarii Causae”.

A bizánci császár helyzete és befolyása alapján (cezaropapizmus) keletkeztek az u.n. „nomocanones”-ek, azaz gyűjtemények, amelyben egyházi és egyházi tárgyú világi törvényeket foglaltak össze, és amelyek megtartása felett a császárok maguk is örködték, legalábbis amennyire a Keleti Egyház területei még hatalmuk alá tartoztak.

A Keleti Egyház ismertetőjéből következett, hogy hiányoztak a hatékony lépések a nagyobb rendekben lévő klerikusok celibátusi kötelezettségének feltűnő elhanyagolásával szemben. Miközben sikerült a püspököket illetően az ősi hagyományt, még az előzőleg nősek esetében is fenntartani (többségében a szerzetesek közül választották ki őket), a papok, a diakónusok, a szubdiakónusok esetében egyre inkább elharapódzott az előző házasság fenntartása a szentelés után is; arról már nem is szólva, hogy az ősi hagyomány helyreállításáról szó sem volt, belenyugodtak a tényállásokba.

Miközben a „Codex Theodosianus” (438) még arról tudósít, hogy a megtartóztatás

⁵⁶ Vö **Cholij**, Clerical Celibacy..., i.m. 88-91.

sértetlen lehet, ha a korábbi feleségnek megengedik, hogy a férj szentelése után is vele lakjon, hiszen a tisztaság iránti szeretet nem ok arra, hogy kitegye őt az utcára, és a férj szentelése előtti viselkedésével méltónak bizonyult urához,⁵⁷ **Justinianus** császár a „Codex”-ben (534) és a „Novellák”-ban (535-565) már más állásponton van. Egyrészt fenntartja a tilalmat, hogy szentelésre ne bocsássák azokat, akik többször házasodtak, valamint a szubdiakónustól felfelé a szentelés utáni házasságkötés tilalmát; de megengedi az együttlakást a szubdiakónus, a diakónus és a pap számára a korábbi asszonnyal, és a házaseletet is, ha hajadonnal kötött első házasságról van szó.⁵⁸

Hogyan áll a kérdéshez az Egyház törvényhozása? Amint már említettük, Keleten soha többé nem volt egységes, mindent átfogó fegyelmi törvényhozás. Miután az első Trullai Zsinat Konstantinápolyban 680-681 között nem adott ki fegyelmi rendelkezéseket, egy második Trullait hívtak össze (691 őszén), amelyen végre a fegyelmi törvényeket megpróbálták összefoglalni és a szükséges kiegészítéseket is megtenni. Ez 102 kánon kibocsátásával megtörtént, és ezeket a régi „Syntagma”-hoz csatolták. Így keletkezett a „Syntagma adauctum”, a bizánci egyház utolsó közös Codexe.⁵⁹

Az egész celibátusi törvénykezést 7 kánonban (can. 3, 6, 12, 13, 26, 30, 48) foglalták össze és tették kötelező erejűvé.

Ez a II. Trullianum (vagy Quinisextum) a Bizánci Egyház zsinata volt. A Bizánci Egyház hívta össze, rendezte és az ő tekintélye alatt állt. A katolikus Nyugati Egyház, minden ellenkező kísérlet ellenére, soha nem ismerte el zsinatként. **I. Sergius** pápa (aki maga is Szíriából származott 687-701) vonakodott elismerni. Először csak majd **VIII. János** (római származású 872-882) ismerte el a határozatokat, azzal a kitételrel, hogy amennyiben nem mondanak ellent az addigi római gyakorlatnak. Minden más pápai megnyilatkozás a Trullai határozatokat illetően, nem volt több mint „tudomásulvétel”, kisebb nagyobb hangsúlyozásával annak, hogy ezek a Keleti Egyház részleges jogrendjéhez tartoznak.

Milyen forrásokra támaszkodnak a Trullai végzések az eddig érvénybenlévő bizánci celibátusi rendet tekintve?

Hogy erre választ tudjunk adni, a határozatokat egyenként szemügyre kell venni.

A 3. kánon elrendeli, hogy mindazok, akik a keresztség után másodszor házasodtak vagy konkubinátusban éltek, továbbá azok, akik özvegyet, elváltat, prostituáltat, rabszolganőt vagy színésznőt vettek feleségül, sem püspökök, sem papok, sem diakónusok nem lehetnek.

A 6. kánon kimondja, hogy a papok és a diakónusok, szentelésük után nem nősülhetnek.

A 12. kánon elrendeli, hogy a püspök szentelése után nem élhet együtt a feleségével, azaz nem élhet házaseletet.

A 13. kánon kimondja, hogy a pap, a diakónus és a szubdiakónus -ellentétben a római gyakorlattal, amely a házaseletet a házasoknak megtiltja - a Keleti Egyházban, a régi tökéletességre és rendre vonatkozó apostoli előírásoknak megfelelően, együtt élhetnek feleségükkel és házaseletet élhetnek, kivéve amikor az oltárszolgálatot látják el és a szent titkokat ünneplik és emiatt megtartóztatóan kell élniük. Ezt mondták az atyák is, akik Karthágóban gyűltek egybe: „Papoknak, diakónusoknak és szubdiakónusoknak az oltárszolgálat idején megtartóztatóknak kell lenniük, ami az apostoloktól származó hagyomány, és ősidők óta megtartott rend, és mi is megtartjuk, amikor mindenre a megfelelő időt írjuk elő, különösen az imára és a böjtre. Akik tehát az isteni oltárszolgálatot ellátják, a szent szolgálat idején teljes megtartóztatásra kötelezettek, hogy megkaphassák, amit teljes jámborsággal Istentől kérnek.” Aki tehát arra merészkedik, hogy a klerikusokat in sacris, t.i. a

⁵⁷ Codex Theodosianus 16,2,44.

⁵⁸ **Stickler**, Tratti salienti..., i.m., n.50.

⁵⁹ **Stickler**, Historia fontium Iuris Canonici, 69-70.

papot, a diakónust és a szubdiakónust az apostoli kánonokon túlmenően kötelezni akarja, és törvényes feleségével való közösségtől megfosztja, azt tegyék le, éppen úgy, mint azt, aki jámborsága leple alatt feleségét elküldi és emellett ki is tart.

A 26. kánon elrendeli, hogy ha egy pap tudatlanságból meg nem engedett házasságot köt, méltóságától válják meg, de minden papi hivatali feladata maradjon meg. A meg nem engedett köteléket fel kell bontani és ezzel a feleséggel mindenfajta kapcsolat tilos.

A 30. kánon előírja, hogy azok, akik kölcsönös megegyezéssel önmegtartóztatóan akarnak élni, ami a barbárok földjén élő papokra is érvényes (ezen a Nyugati Egyház papjai értendők), azoknak nem kell együtt élniük. Ez az átvett lehetőség azonban dispenzáció, ami a nevezett papoknak csak kishitúsége és az ott őket körülvevő szokások miatt adatik meg.

A 48. kánon elrendeli, hogy a püspök kölcsönös megegyezéssel elkülönült felesége, a szentelés után kolostorba menjen és a püspök tartsa el. De diakonissza is lehet belőle.

Ezekből a zsinati határozatokból a következőket vonhatjuk le: Kelet ismerte a Nyugat celibátusi gyakorlatát. A saját gyakorlatánál ugyanúgy az apostolokra visszanyúló hagyományokra hivatkozik, mint a nyugatiak. Ebben valóban egybehangzó törvénykezése a nyugatiéval. Továbbá ugyanúgy az Újszövetségi Szentírás helyeire hivatkozik, a következő pontokban, mint azok; a szentelés előtt csak egyszer lehet házasságot kötni, de nem köthető özvegyvel vagy más a törvény által tiltott személlyel; sem első, sem második házasság nincs megengedve a szentelés után; a püspökök nem élhetnek szentelésük után házastársi közösségben feleségükkel, hanem örökre megtartóztató életet kell élniük; ezért az asszony a továbbiakban nem lakhat velük, de az Egyház kell eltartsa őket, sőt, Kelet egyenesen azt kívánja az asszonyoktól, hogy kolostorba lépjenek.

A különbség a nyugati gyakorlathoz viszonyítva csak a püspök alatti szent rendeket érinti. Tőlük csak az effektív oltárszolgálat idejére kívánja meg a megtartóztatást, amely akkoriban Keleten az egyes papok számára nem napi szolgálatot jelentett, hanem általában a szolgálat a vasárnapra vagy esetenként még a hét egy másik napjára korlátozódott. Itt tehát visszalépés történt az Ószövetség gyakorlatához. A szentelés előtt kötött házasságban a saját asszonnyal való együttélést és házaseletet nem csak nagy határozottsággal védték, de minden ellenkező magatartást súlyosan szankcionáltak. Az érthető kivétel a Nyugaton élő papokkal kapcsolatban csak dispenzáció és csak kicsinyhitúságukkal és a külső körülmények miatt adódó nehézségekkel indokolható, amely alatt valószínűleg a Nyugaton általánosan érvényes megtartóztatás értendő, mint legfőbb ok.

A Nyugati Egyházhoz viszonyított különbség indokolására a II. Trullanum atyái saját dokumentumukban semmi okát nem adhatták. Az Ószövetségre valószínűleg nem akartak hivatkozni, már csak azért sem, mivel a nyugati egyház indokai, de különösen a celibátusra vonatkozó pápai rendeletek ezt a kapcsolatot kifejezetten visszautasították, mint az újszövetségi papság részére már nem megfelelőket. Éppen olyan kevésbé akartak természetesen a császári törvényekre hivatkozni, amelyek, amint már láttuk, az egyházi döntéseket, a már meglévő gyakorlatot szem előtt tartva feltételezték.

Mivel Konstantinápolyban a **Paphnutius**-féle mese valótlanágának nyilvánvalóan tudatában voltak, nem maradt más hátra, mint a keresztény ókor tanúihoz visszanyúlni, amelyek nem magából a Keleti, hanem egy hozzájuk közelálló egyházból származnak, amelynek még a fegyelmi kódexét is fölvetették a Keleti Egyház Általános Kódexébe. Ezek az afrikai egyház kánonjai, amelyek ugyancsak kifejezetten foglalkoznak a klerikusi megtartóztatással és azzal kapcsolatban közvetlenül hivatkoznak az apostolokra és az ókeresztény egyház hagyományára.

Mivel a püspökök számára azonos rendelkezéseket tartalmaznak, de a papok és a diakónusok, valamint a szubdiakónusok számára épp az ellenkezőjét, ezért az afrikai kánonok autentikus szövegét meg kellett változtatni, amit annál bátrabban tehettek meg, mert Keleten

már alig értették meg az eredeti latin szövegeket. Miközben tehát az afrikai kánonok minden nagyobb renden lévőtől a teljes önmegtartóztatást kívánták meg, Keleten leszűkítették ezt a közvetlen oltárszolgálat idejére, amint az az Ószövetségben is érvényben volt. Megtartották az apostolokra és az ősegyházra való hivatkozást a manipulált szövegben is, hogy így a celibátusnak a különben Keleten is ismert megalapozását megőrizték.

Mit mondhatunk erről az egész eljárásról? A II. Trullai zsinat atyái bizonyosan felhatalmazva érezték magukat arra, hogy a Bizánci Egyház számára partikuláris törvényeket hozzanak. Már eddig is mindig autonómiájukra hivatkoztak, legalábbis ami a gazdasági és fegyelmi kérdéseket illeti, és úgy érezték, csak a világegyház ökumenikus zsinatainak - melyeken ők is jelen voltak - dogmatikus tételei és azokat kibontó törvényei kötelezik őket. Megengedhetjük tehát, hogy a zsinati atyáknak, akiknek gondoskodniuk kellett egyházaik részére általános törvényekről, kétség kívül joguk volt a klerikusi önmegtartóztatás területén a tényeket felmérni, és hogy ezzel kapcsolatban nem látták, hogy eredménnyel kecsegtető reformkánonokat tudnának hozni. Ám egy olyan területen, amely valójában az egész világegyházat érinti, mint a klerikusi celibátus problémája is, a pápa vezetése alatt álló nyugati egyház gyakorlatával ellentétesen rendelkezni lehetséges és jogos volt-e, másik kérdés.

E kérdésre minden kétséget kizáróan tagadólag válaszolhatunk, ha megfontoljuk a szöveghamisítást, amely az igazságot pontosan megfordította.⁶⁰

A Nyugati Katolikus Egyháznak azonban ez egy újabb bizonyíték arra, hogy a celibátus hagyománya valóban az apostolokra és az egész ősegyház tudatára vezethető vissza, tehát igaz és helyes.

Föl kell azonban tennünk még a kérdést, hogy mit mond a történelem ehhez a szöveghamisításhoz, amely az alapját képezi az új és végérvényes kötelezettségnek a Keleti

⁶⁰ Az itt említett szövegek megtalálhatók a **P. P. Joannu** által gondozott és kiadott *Pontificia Commissione per la Redazione del Codice di Diritto Canonico Orientale*, sorozatban Fonti, Fasc. IX, T.I/1,98-241 (Concilium Trullanum II) és T.I/2,190436 (Synode v. Carthago 419), Grottaferrata (Roma) 1962. - A Trullai Zsinat 13. kánonja a 140-143 oldalakon található meg, az afrikai szövegek a 216-218. oldalakon és a 240-241. oldalakon. A 70. kánon, amely a celibátussal is foglalkozik a 312-313. oldalakon van, ám hiányzik a bizánci gyűjteményből, a Pedalionból. A Trullai Zsinaton megfogalmazott 13. kánon a nevezett helyen így áll össze (a görög szöveget követjük, mert az atyák által fordított latin szöveg nem ismert): „Scimus autem quod et qui Carthagine convenerunt ministrorum gravitatis in vita curam gerentes dixerunt: ut subdiaconi qui sacra contrectant et diaconi et presbyteri (itt kimaradt az afrikai szövegben megtalálható 'sed episcopi') secundum propria statuta et a consortibus se abstineant.”, Ezt a szöveget a karthagói 25. kánonból vették. A Trullai szöveg a második idézettel így folytatódik: „Ut quod apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas nos quoque custodiamus.” Ez a részlet a Karthagói Zsinat 3. kánonjának a végéről való. Ezután ismét a Trullai Zsinat szövege következik: „Tempus pro omni re decernentes et maxime in ieiunio et oratione; oportet enim eos qui divino altari inserviunt, in sanctorum tractandorum tempore.” Ezután ismét a Karthagói Zsinat szövege folytatódik: „Continentes esse in omnibus, ut possint id quod a deo simpliciter petunt, obtinere.” Majd a Trullai szöveg: „Si quis ergo praeter apostolicos canones incitatus sit aliquem eorum qui sunt in sacris, presbyterorum, inquam, vel diaconorum vel subdiaconorum coniunctione cum legitima uxore et consuetudine privare, deponatur...” Tehát egy, az afrikai szövegből és a Trullai atyák szövegéből összedolgozott szöveggel van dolgunk. A Trullai atyák a 13. kánonban kihagytak minden utalást az afrikai szöveg püspökeire, ám átveszik az ott megjelölt hivatkozást az apostoli és az ősegyház hagyományára, amelyet ők is szeretnének megőrizni azokra vonatkozólag, mint a papok és diakónusok, akik számára ennek ellenére az apostoli hagyománnyal ellentétes törvényeket hoztak. Így hamisan az apostolok tekintélyét, az ősegyház és a hagyományos fegyelmi rendelkezések tekintélyét tulajdonították az általuk megváltoztatott normáknak. Az afrikai atyák ugyanis a megtartóztatás törvényét a 3 nagyobb rend tagjaira vonatkoztatták.

Egyházban. A Bizánci Egyház saját kanonistáinak, mint pl. **Mattheus Blastaresnek**, magyarázatai az afrikai kánonoknak ilyen olvasására vonatkozólag a 14. századtól arra engednek következtetni, hogy ők maguk is kételkednek annak helyességében ahogy a Trullai Zsinat atyái az afrikai zsinat szövegeit idézték, és hogy ismerték az eredeti szöveget. A Trullai Zsinat celibátusra vonatkozó határozatainak modern elemzői el is ismerik ezt, de azt mondják, hogy a zsinatnak megvolt az auktoritása, hogy minden fegyelmi előírást megváltoztasson és a kor igényeihez igazítsa. Erre az auktoritásra építve megváltoztathatta a karthagói zsinat szövegeinek az értelmét, úgy, hogy a saját zsinati meglátásainak és akaratának megfeleljen.⁶¹

Nyugaton már a 16. században utalt a történelemtudomány a Trullai Zsinat szövegváltoztatására. Itt csak **Caesar Baronius**⁶² nevét említem, valamint a különböző zsinati gyűjtemények kiadóinak nevét, mindenk előtt **Giovanni Dimenico Mansi-t**.⁶³

Vessünk még egy pillantást az ősegyház celibátus-gyakorlatának nyomaira, amelyek a későbbi Trullai Zsinat ellentétes határozatai ellenére is és utána is pontosan felismerhetők.

Az Egyház állandó aggodalma, - t.i. hogyha egy klerikus együtt lakik asszonnyal, joggal merül fel a gyanú, hogy nemi kapcsolat van közöttük -, nem csak az egész nyugati törvénykezésben, de a 3. nikaiai kánonban és a Trullai zsinat rendelkezéseiben is kifejezésre jut, minden nehézség nélkül visszavezethető a közös aggodalomra a klerikusi tisztaságért és megtartóztatásért. Az a Kelet és Nyugat közötti azonosság, amely a püspökökre vonatkozott a megtartóztatási törvény szigorú betartását illetően, és amely a világegyházban mindig is érvényben volt, sőt az új trullai fegyelmi előírásokban is hangot kapott, olyan mint egy ősi hagyománykincs maradványa, amelyben azonban a megtartóztatás fegyelmi előírásai mindig a három ill. négy nagyobb renddel volt kapcsolatban.

Az sem érthető, hogy miért ragaszkodik mindig a Keleti Egyház a nős szentelendőknél ahhoz a feltételhez, hogy egyszer nősültek legyenek. Amint láttuk, és amint még alaposabban látni fogjuk, ennek a feltételnek csak a szentelés utáni megtartóztatásra való tekintettel van

⁶¹ **C. Knetes**, Ordination and matrimony in the Eastern Orthodox Church, in: *Journal of theological studies* 11,1910, 354 k. és **Cholij**, Clerical Celibacy..., i.m. 126k.

⁶² **Caesar Baronius**, *Annales Ecclesistici* (Kiad.: **Giovanni Domenico Mansi** 38 kötetben, **Lucca** 1738-1759), amire már **Severin Binus** hivatkozott (**Mansi** XII,50), azt mondja, hogy a II. Trullai Zsinat 13. kánonjában az afrikai szövegek meghamisításáról van szó: I.499: „Adsciscentes insuper iidem (a II. Trullai Zsinat keleti püspökei) ad suum ipsorum confirmandum conatum *aperta mendacia*, quasi in concilio quod citant carthaginensi statutum fuerit, ut clerici ab uxoribus abstineant tempore vicis suae quam insignenter *mentiantur*, ipsa de hac re saepius ab Africanis Episcopis sancta decreta testantur. Nam non tantum, quem superius citavimus canon secundus Concilii secundi Carthaginensis ut sacris ordinibus mancipati se abstineant ab uxoribus cavet: sed et tertius canon quintae synodi Carthaginensis hoc ipsum vehementer iniunxit absque aliqua temporis distinctione... ut ex his apertissime illorum appareat, quam ut honesto titulo eadem illa seditiosorum factio validaret, ad convellenda statuta Patrum aucupari conata est ex Sextae Synodi nomine auctoritatem.” - A kérdés további fejtegetését ígéri **Baronius** és meg is teszi azt a következő évben 692, num.19 kk.

Noha **Baronius** nem az egyetlen a régi egyháztörténészek között, aki belevágott ebbe a kérdésbe, de mivel más történészek is, akik az egyházi celibátussal említik ezt a tényt, mégis ezt Figyelmen kívül hagyta a modern irodalom egészen **Cholij-ig**.

⁶³ **Mansi**, I.58 k. Itt mondja **Severinus Binus**, a can.apost. 5-nél, hogy a II. Trullai Zsinat minden kánonja „spurias esse”, („hamisítvány” /Ford./) - **Mansi**, XI. 921 kk. 930-ig: Ezen a helyen ezt a zsinatot úgy értelmezi, hogy csak a Keleti Egyház zsinata. - **Mansi**, XII. 47 kk. **Binus** állásfoglalását olvashatjuk itt is, aki azt mondja: (col.50), hogy a 13. kánon ellentmond az apostoli határozatoknak, és ezért: „non immerito hunc canonem cum quibusdam aliis velut spurium et illegittimum partum catholica ecclesia hactenus semper est adversata.” A col.52-ben **Fronton du Duc (Ducaeus) SJ** kifejezetten így mondja: „Vitiosa est igitur Graecorum schismaticorum expositio, quae vitiosa nititur Latini canonis lectione.”

értelme. Azonkívül nehezen érthető, hogy miért áll fenn a szentelés utáni első és további házasság abszolút tilalma, ha a szentelteknek a papoktól lefelé megengedett a házaselet.

Ami pedig a trullai újításokat illeti a klerikusi megtartóztatással kapcsolatban, az újszövetség papi ideálját vissza próbálták vezetni az ószövetségi levitákra. Kérdés, hogyan lehet betartani, hogyan lehet az ószövetségi tisztasági törvényben megragadni, akkor, amikor a keleti rítusokban is az oltárszolgálat mindennapossá vált. Ezzel ugyanis a Trullai zsinat határozatainak alapján a papok, a diakónusok és a szubdiakónusok esetében az abszolút, állandó megtartóztatáshoz, amint az a nyugaton is gyakorolták, vissza kellett volna térni.

Ez azonban sehol nem történt meg. Így pedig valójában az oltárszolgálat és a szent áldozatnál való szolgálat a megtartóztatás kötelezettségétől el lett választva. Pedig Keleten is mindig megvolt a kapcsolat ezekkel, és a szolgálatot tekintették a megtartóztatás legbensőbb indokának.

A bizánci fennhatóság alá tartozó részegyházakban a II. Trullanum óta semmit sem változott a celibátusi fegyelem és gyakorlat. Az idők folyamán a Rómával egyesült keleti részegyházakban a Rómától eltérő celibátushagyomány megtartását is engedélyezték. Az óhaj elé, hogy visszatérjenek a latin gyakorlatra a teljes megtartóztatást illetően nemcsak hogy akadályt nem gördítettek, de pozitíven fogadták és kívánatos is. A Római Hivatalok egészen napjainkig tekintettel vannak másképpen szabályozott disciplinára, ezt azonban nem szabad úgy felfogni, mint az ősi önmegtartóztatási előírások megváltoztatásának hivatalos jóváhagyását.⁶⁴

IV. A TEOLÓGIAI MEGALAPOZÁS

Napjainkban a celibátusról szóló vitákban egyre erősebb lesz az óhaj, hogy a papság teológiájának elmélyítése után, hogy abból a Katolikus Egyházban érvényes klerikusi celibátus helyes és tökéletes teológiáját levezetni és értékelni lehessen.⁶⁵

Ezért előttünk áll még a fontos és aktuális feladat, hogy az újszövetségi papság és a reá támaszkodó klerikusi celibátus teológiai elemeit összegyűjtsük. Mindkettő gyökere a Szentírásban, mint a katolikus teológia fő forrásában, és az Egyház hagyományában található meg, amely a szentírási bizonyítékokat feltárja és kifejti.

Krisztus papsága hitünk egyik legmélyebb titka. Megértéséhez elengedhetetlen, hogy az ember kinyíljon a természetfölötti látásmód előtt, s az emberi gondolkodást alávesse a természetfeletti. Egy olyan korszakban, amikor a hit eleven - azaz nem csak az egyes hívek a hordozói és nem csak őket irányítja, hanem a társadalom életét is áthatja és formálja -, Krisztus a Pap, mint élő központ áll a személyes és közösségi hitélet tudatában.

A hit elsatnyulásának korszakaiban elhomályosul a Pap-Krisztus, és egyre inkább eltűnik az emberek és a világ tudatából, és már nem központja az eleven hitéletnek.

Ezt a Pap-Krisztus tudatképet követi mindig a Krisztus papjairól alkotott kép is. Az eleven hit korában nem esik nehezére a papnak, hogy Krisztusban fölismerje önmagát és azonosítsa magát vele, lássa papságának lényegét és belső kapcsolatban éljen a Pap-Krisztussal, akiben papságának „egyetlen ősökát” és „mással helyettesíthetetlen Modelljét” látja.

A racionalizmus légkörében, amely a természetfeletti valóságot egyre inkább kiszorítja az emberi gondolkodásból, és a materializmus korában, amely a szellemi valóságot egyre jobban leértékeli és ebből következően az egész emberi életet elvilágiasítja, a pap számára egyre

⁶⁴ Vö. különösen **Cholij**, *Clerical Celibacy...* i.m., az egész 4. fejezet (106-194. oldalak)

⁶⁵ A sok lehetséges bizonyítékból csak egyet választok ki: egy disszertációban, amely a *Münsterischen Beiträge zur Theologie 44.* kötetében jelent meg „Der Streit um den Zölibat im 19. Jahrhundert” címen, Münster 1978, (egy kivonata jelent meg a *Klerusblatt, Zeitschrift für Kleriker in Bayern und der Pfalz* 69, 1989, 254-256) a szerző **Winfried Leinweber** a papság és a celibátus kapcsolata melletti és elleni érvekről.

nehezebb ettől a világias gondolkodástól távortartania magát. Papságának természetfölötti és lelki mivolta egyre inkább eltűnik előle, hacsak tudatosan nem törekszik elmélyíteni és elevenen tartani a Krisztussal való közösséget.

Egy ilyen nehéz helyzetben, amelyben ma is élünk, a papnak igen nagy szüksége van a papi aszkézisre és misztikára, amelyek a papságát fenyegető veszélyeket feltárják, rámutatnak a szükséges dolgokra és kézbe adják az eszközöket, amelyre a papi élet rászorul.

A katolikus papság jelenlegi identitástudat-válsága - amelyet ezernyi papnak a szolgálatból való távozása, másoknak, a külső, lelkipásztori szolgálatban maradottaknak túlságos elvilágiasodása, de legsúlyosabban a hivatások hiánya vagy annak el nem fogadása - világosan mutatja, hogy a papságnak szükség van egy új vezetésre, amely számításba veszi a konkrét helyzetet és megfelel „a jelen kor összefüggéseinek.”

Az egész teológiai hagyományra építve a katolikus papság lényegét világítótoronnyá kell tenni. A Trienti Zsinat a papság hasonló válságát az egyházi rend szentségének és az Oltárszentségnek definiálásával közelítette meg, megteremtve ezzel a pap Krisztus misztikájához kapcsolódó misztikájának alapját. **Matthias Joseph Scheeben** az elmúlt évszázad teológiai racionalizmusával szemben mélyebbre tekintve kifejtette, hogy a szentelés a szentelendőt a természetfölötti Krisztussal való organikus egységbe emeli, és hogy a szentségi karakter, amely a szentelendőt eltörölhetetlenül megjelöli, a felszenteltet Krisztus papi működésének szerves részévé teszi.⁶⁶

Az újabb időkben, különösen a II. Vatikáni Zsinat óta, egyre inkább a középpontba került a papnak ez a Krisztussal való kapcsolata, mint a papság lényegi meghatározója. Ennek alapján a bibliai kifejezések, az elmúlt korok teológiai és kánonjogi tantételei a Krisztus és a pap kapcsolatáról és hasonulásáról elmélyülhetnek és tovább lehetett azokat fejleszteni, és a hagyományos „sacerdos alter Christus” axióma új, teológiailag jobban megvilágított fénybe került.

Szent Pál szavait „Úgy tekintsenek minket, mint Krisztus szolgáit és Isten titkainak megbízottjait” (1Kor 4,1), és „Krisztus követségében járunk. Isten maga buzdít általunk. Krisztus nevében kérlek: engesztelődjete ki Istennel!” (2Kor 5,20), a papnak Krisztussal való azonosításának biblikus megalapozásaként kell tekintenünk.

A II. Vatikánumban ugyanez mindig újra kifejezésre jut: „A püspökök kimagasló és szembeszökő módon magának Krisztusnak a szerepét töltik be, a Tanítóét, a Pásztorét, a Főpapét, és az ő személyében járnak el.” (LG 21 a 22. jegyzettel, ahol az ókeresztény egyház erre vonatkozó tanítása dokumentálva található). A papok mint munkatársaik, ugyancsak részesednek az ő papságukban (LG 28, CD 28). Ők is Krisztus személyében cselekszenek (LG 28). A papszentelés szentsége által és az azzal kapcsolatos karakter segítségével Krisztust jelenítik meg, és az Ő nevében cselekszenek (PO 2,6,12; OT 8; SC 7).

A Zsinat után egyre inkább szaporodnak a kérdéssel kapcsolatos megnyilatkozások, a Kúria részéről is. A Nevelésügyi Kongregáció a papképzés alapszabályait 1970-ben kifejezetten arra az alapvető felismerésre építi, hogy a pap a szentelés által „alter Christus”-sá válik.⁶⁷ Az 1983-as „Codex Iuris Canonici” 1008. kánonjában mondja: az egyházi rend szentsége által és a vele kapott eltörölhetetlen jegy által az egyház szolgálja arra vannak szentelve és rendelve, hogy mindenki fokozatának megfelelően Krisztusnak személyében teljesítse a tanítói, megszentelői és kormányzó feladatot és így gondoskodjanak Isten népéről.

A legelmélyültebben azonban **II János Pál** pápa foglalkozott szolgálatának megkezdése óta a papsággal és a papi szolgálattal. 1979 óta minden Nagycsütörtökön levélben fordul a papokhoz. Mindig újra megragadja az alkalmat, hogy kihallgatásokkor, megnyilatkozásaiban

⁶⁶ Die Mysterien des Christentums, Mainz, 1931, 543-546.

⁶⁷ AAS 62,1970, n. 44.

és mindenek előtt gyakori papszenteléseikor a katolikus papság lényegét megfelelő teológiai, lelkipásztori és korszerű megvilágításba helyezze, és annak hagyományát elmélyítse.

A papsággal kapcsolatos eddig legfontosabb tevékenysége ennek a pápának az volt, hogy egybehívta és levezette a papképzéssel foglalkozó 8. Püspöki Szinódust. A szinódusi atyák tárgyalásának középpontja a papok identitástudatának helyes és korszerű értelmezése volt a mai világban, tekintettel a súlyos krízisre, amelyben a pap ma találja magát. Ennek a mélyreható munkának összefoglalása és megkoronázása az 1992 március 25-én megjelent „Pastorem dabo vobis” Apostoli Levél a papnevelésről a mai világban.

Az apostoli irat második részében („A papság lényege és küldetése”) a pápa kifejezetten utal arra, hogy a szinódusi atyák „hozzászólásai egyértelművé tették a pap sajátos ontológiai kapcsolatát Krisztussal a Főpappal és Jó Pásztorral” (n.11). És azzal a szinte klasszikus megállapítással zárja ezt a kifejtést: „A pap identitásának teljes igazságát abban találja meg, ha ráhagyatkozik Krisztus irányítására, és így sajátos módon részese és folytatója legyen Krisztusnak az új és örök szövetség főpapjának. Eleven és áttetsző képmása legyen Krisztusnak, a papnak. Krisztus papsága, amely az üdvtörténet abszolút újdonságának kifejezése, a hívek és egész különlegesen a felszentelt papok papságának eredetét és helyettesíthetetlen modelljét állítja fel. A Krisztusra való hivatkozás az egész papi tevékenység megértésének nélkülözhetetlen kulcsa.” (n. 12, a végén).

Így a Krisztus és papja közötti lényegi rokonság alapján nem lesz nehéz, a papi celibátus teológiáját is bizonyítani. **II. János Pál** ehhez is megadja a kulcsot:

„Különösen fontos, hogy a pap az Egyház celibátusról szóló törvényének teológiai megokolását felfogja. Mint törvény már az egyesek akarati nyilatkozata előtt kifejezi az Egyház akaratát. Am az Egyház akaratának végső megindoklását az a *kötelék* adja, amely a *celibátust a szent rendekkel összekapcsolja*, amelyek a papot Jézus Krisztussal, az Egyház Fejével és Jegyesével egyenlővé teszik. Az Egyház mint Jézus Krisztus menyasszonya azt kívánja, hogy a pap azzal a tökéletes és kizárólagos szeretettel szeresse őt, amellyel Jézus Krisztus a Fő és Vőlegény szerette. A papi celibátus tehát önátadás Krisztusban és Krisztussal az ő Egyházának és kifejezése a papi szolgálatnak az Egyház iránt, az *Úrban* és az *Úrral*. (n.29)

Ha visszapillantunk az Egyház hagyományára ebben az esetben is kimutatható a fejlődés. Amit itt ebből a szempontból össze kell foglaljunk, azt részben már az Egyház kezdeti klerikusi megtartóztatásról szóló hagyományának elemzésénél elmondtuk. A Szentírásra és annak értelmezésére való hivatkozás, valamint a celibátus története tanúinak feltárása, kétségtelenül megerősíti a szinódusi atyák bizonyítékait és a pápáét, amelyekre mi magunk állandóan hivatkozunk. A celibátus biblikus szempontjai egyébként a témához vágó irodalomban egyre nagyobb jelentőséget nyernek.⁶⁸

Már az első és legismertebb írott törvényben, az elvirai zsinat 33. kánonjában a klerikusok *positi in ministerio*, azaz az oltár szolgálatára rendelték, megtartóztatásra vannak kötelezve. Az afrikai előírások is mindig azokról beszélnek, akik az oltárnál szolgálnak, akik a szentségeket érintik és kiszolgáltatják, akik a szentelés által tisztaságra vannak kötelezve, ami részükre Isten felé irányított kéréseiknek hatékonyságát biztosítja.

Fontosak és tanulságosak ebben az értelemben mindenek előtt a pápáknak a celibátus kötelezettségéről szóló dokumentumai. Mindig felmerül két ellenvetés a Szentírásból, amelyeket értelmezni kell. Az egyik **Szent Pál** Timóteusnak (1 Tim 3,2 és 3,12), valamint Titusnak (1,6) adott szabálya: a szentelendők csak *unius uxoris vir*, azaz csak egyszer

⁶⁸ Ennek a felfogásnak támogatására itt csak **B. Kötting**, nevű történészt idézném *Der Zölibat in der alten Kirche*, in: *Schriften der Gesellschaft zur Förderung der westfälischen Wilhelmsuniversität zu Münster*, 41. füzet, Münster 1970, és a teológus **J. Galot**, *Sacerdoce et célibat*, in *Gregorianum*, 52,1972,731-757.

nősültek lehetnek (mégpedig hajadonnal). Mind **Siricius**, mind **I. Ince** mindig kiemelten hangsúlyozták, hogy ez nem annyit jelent, hogy a szentelendő továbbra is vágyódhat gyermekeket nemzeni. Ellenkezőleg, ez a jövőendő megtartóztatás miatt mondatott.

A Szentírás szavainak e hivatalos pápai értelmezése - melyet a zsinatok is átvettek - azt jelenti, hogy aki szükségét látta, hogy még egyszer nősüljön, bizonyította, hogy nem képes önmegtartóztatóan élni, ezért nem alkalmas a nagyobb rendek felvételére, hiszen ezek önmegtartóztatást követelnek. Így a Szentírás idézett helye arra bizonyíték, hogy már az apostolok megkívánták a megtartóztató életet, és nem arra, hogy a klerikusoknak joguk van a házasságra és a házassélet gyakorlására. Ez az értelmezés sokáig elevenen élt. Így mondja még a **Gratianus** Dekrétumához írt „Glossa Ordinaria” is, azaz az általánosan elfogadott kommentár ehhez a helyhez (Dist. 26 elején): négy oka van, hogy miért nem szentelhető a bigámista. Három, inkább csak lelki ok után olvashatjuk a negyediket, gyakorlati okot: mert jele a megtartóztatásra való képtelenségnek, ha valaki egyik asszonytól másikhoz megy. És a nagy dekretalista **Hostiensis (Susai Henrik)** a 13. században írt kommentárjában még ezt a magyarázatot adja **IX. Gergely** dekretálisához (X,1,21,3 ad v. alienum): a harmadik a tilalom négy oka közül: mert félni kell attól, hogy képtelen a megtartóztatásra.

Hogy az *unius vir uxoris* ilyenén magyarázata Keleten is ismert és elfogadott volt azt nem kisebb ember tanúsítja, mint a jól tájékozott egyháztörténész, **Caesariai Eusebiosz**, aki, amint már említettük, jelen volt a Nikaiai Zsinaton, és mint arianusbarátnak fel kellett volna lépnie a korábban nős papoknak a házassélet gyakorlásához való joga mellett. Ezzel szemben az ószövetségi és az újszövetségi papság összevetésénél kifejezetten mondja, hogy a testi és a lelki nemzés áll szemben egymással, ezért az *unius uxoris vir* értelme abban áll, hogy akiket felszenteltek és az istentisztelet szolgálatában állnak, a jövőben ehhez illően a feleségükkel való kapcsolattól tartózkodjanak.⁶⁹

Szent Pál tilalmát, amely szerint a bigámista nagyobb rendekre nem szentelhető, évszázadokon keresztül a legnagyobb szigorral betartották, és a CIC-1917-ben (can.984,4) irregularitásként szerepel. A klasszikus kánonjogban még a pápától kapott felmentést is lehetetlennek tartották, mert „az apostolok ellenében” azaz, a Szentírással szemben még ők sem menthetnek fel.⁷⁰

Említésre méltó, hogy a Trullai zsinat celibátusi törvénykezése a 3. kánonban ezt a szabályt, t.i. hogy nem lehetnek kétszer házasultak, és özvegyet sem vehettek feleségül, megőrizte a papok, a diákónosok és a szubdiakónosok számára. Csak azt mondják, hogy a római egyház szigorát akarják enyhíteni a kérdésben, hogy akik a második házasság tilalmát megszegték, azoknak a megtérés és bűnbánat lehetőségét felkínálják. Ha egy meghatározott idő alatt a zsinat után, a tiltott házasságot feladják, hivatalukban maradhatnak. Ennek a 3. kánonnak a 13. kánonnal szemben - amely a papoknak és a diakónosoknak megengedi a szentelés előtt kötött házasság folytatását - való következetlensége, csak azzal magyarázható, hogy az apostoli tilalom túlságosan mélyen gyökerezett a keleti hagyományban is, anélkül ugyan, hogy értelmét kutatták volna. Ebből azonban az a hallgatóságos bizonyosság adódik a szentírási hely (*unius uxoris vir*) eredeti értelme mellett, t.i. hogy a szentelés utáni önmegtartóztatás garanciája, amint ez a Nyugati Egyházban elevenen élt tovább, és hogy Róma részéről tett aggódó megjegyzések is jelzik.

Történjék még utalás a Szentírás két másik helyére, amelyek ugyan kifejezetten nem szerepelnek a régi bizonyítékok között, de a másodikat idézni szokták napjainkban az apostolok celibátusával szemben.

⁶⁹ Demonstratio evangelica 1,9; PG 22,82.

⁷⁰ Vö. ehhez **Stephan Kuttner** művét Pope Lucius and the Bigamous Archbishop of Palermo, in: *Variorum Reprints. St. Kuttner*, The History of Ideas and doctrines of Canon Law in the Middle Ages, London, 1980, 409-454.

A tulajdonságok között, amiket Szent **Pál** apostol az előjáró számára szükségesnek tart, szerepel az ἐγκρατής continens kell legyen. Ez a fogalom a nemi megtartóztatást jelenti, mint ahogy a párhuzamos helyen az imádsághoz szükséges házastársi megtartóztatásról van szó.⁷¹

A másik szentírási hely az 1Kor 9,5 ahol **Pál** azt mondja, hogy joga lenne asszonyt, mint segítőt magánál tartani, amint azt a többi apostol is teszi, az Úr testvérei és Kéfás is. Ezt egyesek úgy értelmezik, hogy az apostolok házastársáról van szó, ami Péter esetében igaz is lehetne. De figyelembe kell venni, hogy Pál itt nem egyszerűen a γυναῖκα szót használja, ami valóban a feleséget is jelenthetné. Nem minden célzás nélkül teszi hozzá ugyanis a γυναῖκα szóhoz az ἀδελφὴν szót, ami „nővért” jelent, és így a feleségre vonatkozó félreértés kizárt dolog.

Minden nehézség nélkül meggyőződhetünk erről, ha megfontoljuk, hogy klerikusi önmegtartóztatásnak éppen a legjelentősebb egyházi tanúi mindig az előző házastársra hivatkoztak, akit a korábbi férj felszentelése után *soror*-nak, azaz nővérek neveztek, mint egyáltalán a házastársak kapcsolatát a férfi felszentelése után úgy jellemzik, mint a testvér és leánytestvér közötti kapcsolatot (tamquam frater et soror). Így mondja **Nagy Szent Gergely** „a pap a szentelése után úgy fogja szeretni a korábbi feleségét, ahogy egy leánytestvért szokás.”⁷² A Geronai Zsinat (517) így határozott: „Ha korábban megházasultakat felszentelnek, ne lakjanak együtt a feleségből lett testvérükkel”⁷³ És a II. Auvergne-i Zsinat (535) maga részéről hozzáteszi: „Ha egy pap és diakónus elnyerte a fölszentelést az isteni szolgálatra rögtön bátyjává lesz korábbi feleségének.”⁷⁴ Ez a kifejezésmód sok szövegében megtalálható az atyáknak és a zsinatoknak.

Foglalkoznunk kell még egy másik, az első századokban gyakran emlegetett ellenvetéssel: az Ószövetségre hivatkoznak, melyben köztudott, hogy a papoknak és levitáknak, amikor a templomi szolgálattól szabadon otthon tartózkodtak, szabad volt házasságot élniük a feleségükkel, sőt kötelezve voltak rá. Erre mindig két válasz adódott: Egyrészt az ószövetségi papság egy törzsre volt rábízva, amelyet fenn kellett tartani, s amelyhez a házasság feltétlenül szükséges volt. Az Újszövetség papsága azonban nem családi leszármazásra épül.

Ehhez jön még a különbségnek másik és fontosabb bizonyítéka: az Ószövetség papjainak időben meghatározott és korlátozott szolgálati idejük volt, az Újszövetség papjainak szolgálata szüntelenül tart. Ez a mozzanat az Ószövetség időleges megtartóztatási és tisztasági törvényét, időben korlátlaná és állandó megtartóztatássá változtatja. Mint a dolgot meggyőzően magyarázó szöveget mindig az első Korintusi levél helyét szokás idézni, amelyben Pál apostol a házastársaknak javasolja, hogy ne tartózkodjanak egymástól, legfeljebb közös megegyezéssel, egy időre, hogy az imának szenteljék magukat (1Kor 7,5).

Az Újszövetség papjának azonban szünet nélkül, mindig imádkoznia kell, és szüntelenül napjában a szolgálatnak kell szentelnie magát, amikor is kezével kiszolgáltatta a keresztség kegyelmét és bemutatja Krisztus Testét. A Szentírás arra buzdítja őt, hogy eközben egészen tiszta legyen, és az Atyák megparancsolják a testi megtartóztatás megőrzését.

Ugyanezek a dokumentumok még egy lelkipásztori indokot is felemlítenek: hogyan prédikálhat a pap egy szűznek vagy özvegynek érintetlenséget és megtartóztatást és hogyan beszélhet szeplőtelen ágyról, ha ő maga fontosabbnak tartja a test gyermekeit, mint Isten gyermekeit.

Mindebből az Újszövetség Krisztus akarata szerinti papi képe bontakozik ki, amely

⁷¹ vö. Tit 1,8 és 1 Kor 7,9. - A Theol. Wörterbuch zum Neuen Testament szerint ezt a szót először Szent Pál és majd az ő példája nyomán használják a megtartóztatásra, mint etikai és erkölcsi erényre (Kiad.: **Gerhardt Kittel**), II. kötet, Stuttgart, 1935, 338-340.

⁷² *Dialoghi*, L. IV, c.11; *PL* 77,336.

⁷³ Can.6: **Bruno** i.m. II,19.

⁷⁴ c.13: *Corpus Christianorum* 148 A, 108.

lényegesen különbözik az ószövetségitől: ez csak a funkciókra korlátozódott és az is időhöz volt kötve, teljesen külsődleges; az újszövetségi ellenben lényegretörő, a pap egész lényét érinti bensőleg, külsőleg és a szolgálatát is. Krisztus a papjától a lelkét, szívét és a testét kéri, és egész tevékenységében a tisztaság és önmegtartóztatás tanúságtételét a mellett, hogy már nem test szerint, hanem a lélek szerint él (Róm 8,8). Az Ószövetség funkcionális levitikus papsága soha nem lehet példakép az ontológikus, Krisztust utánzó új papság példaképe; ez egész létében felülmúlja amazt.

Ezért azok, akik felfogták Krisztus Örömhírét, kezdettől fogva megértették Krisztusnak az apostolokkal szemben támasztott követelményét, t.i. hogy a mennyek országáért még a házasságról is le lehet, és le kell mondani (Mt 19,12); és aki szorosabban értelemben vett tanítványa akar lenni, annak el kell hagynia apját és anyját, feleségét és gyermekeit, fivéreit és nővéreit (Lk 18,29; 14,26). És **Szent Pál** szavait, amelyek rámutatnak az Istennel való kapcsolat különbségére a nőseknél és a nőtleneknél (1Kor 7,32-33), a klerikusi celibátussal kapcsolatban egyre jelentősebbnek tartják.

Az iskola, azaz a 12. századtól a klasszikus kánonjog feladata lett, a megtartóztatás és az újszövetségi papság kapcsolata motívumainak megfogalmazása, megmagyarázása és megindoklása. A második részben röviden elmondott tudományos fejlődés kapcsán utaltunk egy megfelelő elmélet akkori kidolgozásának nehézségeire. Noha már a régi atyák felismerték, hogy a megtartóztatás az új papság lényegéhez tartozik, - mint például **Epiphanius**, aki azt magyarázta, hogy az új papság karizmája megtartóztatásban rejlik, vagy **Szent Ambrus**, amikor arról beszélt, hogy a szüntelen imádság az új szövetség az új parancsa -, a glosszátorok, akik nem teológusok voltak, nem tudták megteremteni a celibátus teológiát. A Nyugat celibátus-disciplinájával foglalkozva, túlságosan a Kelet hatása alatt álltak, amelynek törvényességét a Paphnutius-féle mese és a trullai törvénykezés miatt, mint adottságként elfogadták.

De a nyugati katolikus egyház szövegeire való tekintettel mégis kísérletet tettek egy elméletre, amely egy olyan teológia lényeges elemeit tartalmazza, amit érvényesnek kell mondanunk. Mindenek előtt felismerték, hogy a megtartóztatás összefügg az *ordo sacer*-rel, a szenteléssel; hogy az egyházi törvényt *propter ordinis reverentiam* a szentelés iránti tiszteletből hozták, és a megtartóztatás inkább a szenteléssel, mint az emberrel függ össze. A korábban említett **Pennaforti Rajmund**-féle összefoglalásból biztonsággal következik, hogy a klerikusi megtartóztatás akkoriban nem az oltárszolgálat kultikus tisztasági törvényeivel volt összefüggésben, hanem az Istennek való teljes odaadásból vezették le, mint a közbenjáró imádság hatékonyságának és egyáltalán az akadálytalan imádságnak, valamint az Egyház szolgálatában való függetlenségnek feltételét.

Habár a későbbi századok egészen napjainkig az újszövetségi papság teológiáját nem hanyagolták el, mégis a 20. század második felében a papság és a papi hivatás krízise megkívánja a témában való különös elmélyülést.

Ehhez az alapokat a II. Vatikáni Zsinat lerakta. És erre építettek a rákövetkező törekvések, amelyeket a most kormányzó Szentatya azonnal főpásztori szolgálatának kezdetétől tanítói és lelkipásztori programjának fő céljává tett. Jellemző, hogy első nagycsüörtöki, papokhoz szóló írásában a celibátussal kapcsolatban mondja, hogy a latin egyház akarta és továbbra is akarja, és ebben „Urunk Jézus Krisztus példája, az apostoli tanítás, és a teljes eddigi hagyomány inspirálja.”⁷⁵ A következő években mindig újra visszatért a papságra és a vele összefüggésben lévő megtartóztatásra, és egyúttal kezdettől fogva korlátozni törekedett a könnyelműen adott felmentéseket.

Lelkipásztori fáradozásainak csúcsa kétségkívül az 1990 októberben összehívott 8. Püspöki Szinodus volt, amelynek a korszellemnek megfelelő papképzés volt a témája. Ez a világ

⁷⁵ AAS, 71,1979,406.

püspökei képviselőinek elgondolása szerint történt és a „Pastorem dabo vobis” apostoli levélben kapott nyilvánosságot, amely feljogosít minket, hogy a papság teológiájának „Magna Charta,-járól beszéljünk, amely mértékadó lesz az egyház jövőjére nézve.

Nem lehetséges és nem is célja ennek az írásnak, hogy teljes egészében átélmedje az említett apostoli levelet,⁷⁶ de legyen alapja a klerikusi megtartóztatás teológiájáról a papság teológiájával való összefüggésében mondandó összefoglaláshoz.

Ezen összefüggésnek és az Egyház rávonatkozó akaratának végső megindoklása „a kötelék, amely a celibátust a szenteléssel összekapcsolja, s amely a papot Jézus Krisztussal, az Egyház Fejével és Vőlegényével egyenrangúvá teszi.” Ez a celibátus egész teológiájának magja, amit az apostoli levél kifejt és elmélkedésre, átgondolásra és továbbfejlesztésre élénk ad. Már előzőleg történtek kísérletek arra, hogy a celibátus hagyományban feltűnő többé kevésbé kifejtett elemeit bemutassák. Megállapítható, hogy a levél nem csak átvette mindezeket és rendszerezetten kifejtette, hanem más, abban nem szereplő elemeket is kibontott.

Ide tartozik mindennek előtt, amit a levél 3. fejezete („Hasonulás Jézus Krisztushoz a Főhöz és Pásztorhoz és a lelkipásztori szeretet”), különösen a 22. és 23. pontban mond el: Krisztus az Ef 5,23-32 értelmében mint az Egyház Vőlegénye, az Egyház pedig mint Krisztus egyetlen menyasszonya jelenik meg. A Szentírás más helyeivel összefüggésben kidolgozza Krisztus és az Egyház misztikáját azért, hogy közvetlen kapcsolatba hozza a pappal: „A pap arra hivatott, hogy Jézus Krisztusnak az Egyház Vőlegénynek eleven képmása legyen..., Tehát arra hivatott, hogy a Vőlegény Krisztusnak menyasszonya, az Egyház iránti szeretetét megelevenítse” (a pap tehát nincs jegyesi szeretet nélkül, menyasszonya az Egyház!). „Életét ragyogja át és irányítsa ez az ismertetőjegy, amely azt kívánja tőle, hogy Krisztusnak, mint az Egyház Vőlegényének tanúja legyen, és így alkalmassá legyen a népet szeretni új, nagy és tiszta szívvel, önmagával szembeni távolsággal, teljes, állandó és hűséges önátadással, és egyúttal bizonyos isteni 'féltékenységgel' (vö. 2Kor 11,2), szelidséggel, amely az anyai szeretet finomságait is tartalmazza és „A szülés fájdalmait szenved, amíg Krisztus ki nem alakul a hívekben” (vö. Gal 4,19)

A belső elv, erő, amely egy pap lelkiéletét - amennyiben a pap Krisztusnak a Főnek és Pásztornak képmása - élteti és vezeti *a lelkipásztori szeretet*, amely részesedés Jézus Krisztus pásztori szeretetében.” Lényeges tartalma: „a személyes én teljes önátadásban az Egyház rendelkezésére áll Krisztus önátadásának példáját követve és részesedve benne... A lelkipásztori szeretet által, - amely a papi hivatás gyakorlásában mint *amoris officium* pecsételődik meg, - a pap elfogadván a szolgálatra való meghívást, képes arra, hogy meg hozza a szeretetnek azt a döntését, melynek alapján az Egyház és a lelkek lesznek a kincse.”

BEFEJEZÉS

A katolikus egyház papsága titok, amely beépül Krisztus Egyházának titkába. Ennek a papságnak egyetlen problémáját - főként a megtartóztatás nagy és mindig aktuális problémáját - nem szabad és nem lehet pusztán antropológiai, pszichológiai, szociológiai és általánosságban profán és világi megfontolásokkal és indoklásokkal megoldani. Ám a megtartóztatás kérdését pusztán fegyelmi kategóriákkal nem lehet igazolni. A pap élete és gyakorlati megnyilatkozásai, lénye és mivolta, elsősorban teológiai igazolást követel. Ezt próbáltuk a történelemből és a megtartóztatás kinyilatkoztatásra épülő teológiai reflexióiból

⁷⁶ A legújabb, a pápai iratot megelőző és a pap-képet inspiráló mozgalmak, szerzőik teológiai tekintélye miatt is segítségünkre lehetnek. Csak **Kardinal Josef Ratzinger** könyvét említem: *Zur Gemeinschaft gerufen, die Kirche heute verstehen*. Itt néhány fejezetben a papság lényegéről beszél (Freiburg 1991, 98-123).

kimutatni.

Ebből pusztán formailag elsősorban az tűnik ki, hogy egy megnyugtató, és a titok bemutatására alkalmas nyelvezet nem lehet csak a profán stílus, hanem egy helyesen értelmezett magyarázó nyelvet igényel. A dolog lényegét tekintve ezért az sem elegendő, ha csak azt kérdezzük, hogy a megtartóztatás megőrzése vagy feladása teszi-e működőképesebbé az Egyházat. Az Újszövetség papsága nem egy funkciófogalom, mint az Ószövetségé, hanem egy létrendi, és egyedül ebből vezethető le a helyes cselekvés, az *agere sequitur esse* (a cselekvés követi a létet) alapelv szerint.

Az *újszövetségi papságnak* az Egyház Tanítóhivatala által is megerősített és elmélyített teológiája színe előtt feltehetjük magunknak a kérdést, hogy a *celibátus* megalapozása vajon csak „méltányosságról” szól-e; vagy mégis nem szükséges és nélkülözhetetlen-e; és a kettő között nincs-e 'és' kötőszó. Csak ezután válaszolhatunk arra a kérdésre, hogy egy napon az Egyház megteheti-e, hogy a celibátus törvényét megváltoztassa vagy egészen feladja.⁷⁷

Azonban abból kell kiindulnunk, hogy a katolikus papságot az Egyház Alapítója nem a változékony emberre, hanem a pap és az egyház változhatatlan és ezzel Krisztusnak változhatatlan titkára építette.

⁷⁷ Vö. Ehhez **Leinweber** i.m. 254 vagy **Josef Arquer**, in: *Plädoyer für die Kirche* (mm Verlag Aachen 1991) 292.